

BALKAN EPIDEMIOLOGICAL STUDY ON CHILD ABUSE & NEGLECT (BECAN)

Oznaka: FP7 DG-RESEARCH [Broj ugovora: HEALTH-F2-2009-223478]

SMJERNICE ZA ISTRAŽIVAČE

POGLAVLJE A. OBVEZE I PRIPREMA ISTRAŽIVAČA

A.1. Kvalifikacije istraživača

Istraživači su “srce i duša” istraživanja, posebno u slučajevima kada se ispituje socijalno osjetljiva tema, kao što je nasilje nad djecom, ili druge teme koje se smatraju “obiteljskim stvarima”, kao što su odnosi u obitelji. Djeci, kao i odraslima, možda neće biti ugodno sudjelovati u istraživanju ili otvoreno iznositi osobna iskustva članovima istraživačkog tima. Također, možda im neće biti ugodno razgovarati o pojedinim temama s osobama određenog spola (najčešće ako se radi o osobama suprotnog spola).

Molimo Vas da procijenite koliko biste dobar istraživač bili s obzirom na sljedeće karakteristike: dobar istraživač u BECAN istraživanju **mora** (ISPCAN, 2006a, pp.4-5):

- 1) **vjerovati u važnost** istraživanja
- 2) **osjećati se ugodno** u vezi teme istraživanja i **biti osoba koju nije lako uznemiriti**
- 3) biti upoznat s **lokalnim običajima** sudionika koji će sudjelovati u istraživanju
- 4) biti sposoban **lako ostvariti kontakt** s različitim tipovima ljudi (npr. osobama različitog stupnja obrazovanja, socioekonomskog statusa ili različitih osobnosti)
- 5) biti **u potpunosti upoznat** s mjernim instrumentima i postupcima istraživanja
- 6) biti „**pedantni**“ u **slijedenju SVIH predviđenih postupaka** u provedbi istraživanja korak po korak (primjeni upitnika, korištenju standardiziranih unaprijed određenih objašnjenja i odgovora na pitanja, bilježenju odgovora, pružanju pomoći sudionicima koji mu/joj pristupe itd.)
- 7) moći ostati **nepristran i ne osuđivati**; ne ponašati se kao “savjetnik” prema sudionicima istraživanja (posebno tijekom intervjua, ali i tijekom i nakon ispunjavanja upitnika)
- 8) biti **pouzdan**; i sposoban i/ili spreman
  - a. slijediti postupak u skladu s uputama
  - b. dati pouzdan i detaljan izvještaj o postupku provedbe
  - c. strogo se držati povjerljivosti
- 9) biti **dobro upoznat** s postojećim zakonima, svojim obvezama vezanim uz prijavljivanje slučajeva nasilja te dostupnim izvorima pomoći, kako bi mogao a) dati valjane informacije i/ili obećanja, b) ne ugrožavati dalje sigurnost žrtve tražeći njenu/njegovu pomoć
- 10) biti **oprezan** kako ne bi ugrozio svoju ili sudionikovu sigurnost.

A.2. Upoznavanje s mjernim instrumentima

Svi istraživači trebaju biti upoznati s postupkom provedbe istraživanja i s mjernim instrumentima; u slučaju provedbe intervjua trebate biti upoznati s upitnikom zbog još jednog razloga: kako biste lako i brzo mogli čitati pitanja i bilježiti odgovore.

Nakon obuke, a prije provedbe istraživanja, trebate ispuniti svoje **zadatke nakon obuke**, koje uključuju provedbu pilot-prikupljanja podataka korištenjem obje metode, to jest primjene upitnika i intervjua, s djecom i roditeljima, kako biste bolje upoznali mjerne instrumente i postupke koje treba slijediti. Tačnije, trebate primijeniti ICAST-CH and ICAST-P upitnike s djecom i roditeljima koristeći a) samostalno ispunjavanje (s najmanje dvoje djece i dva

roditelja) i b) strukturirani intervju (s najmanje dvoje djece i dva roditelja). Nakon provjere tačnosti ispunjavanja, trebate ispuniti Obrasce za izvještaj (Aneksi 2a and 2b) i prisustvovati konzultacijskom susretu s trenerom (trenerima), gdje ćete podnijeti izvještaj i raspraviti o mogućim poteškoćama s kojima ste se susreli tijekom prikupljanja podataka.

Također treba imati na umu da tijekom istraživanja **svi istraživači** moraju **RADITI KAO JEDAN**, što se odnosi na to:

- Kako predstavljam istraživanje sudionicima (i javnosti)
- Kako predstavljam upute i provodim intervju
- Kako odgovaram ispitanicima na njihovo traženje pojašnjenja
- Kako izvještavam o postupcima i napretku na dnevnim sastancima
- Kako čuvam povjerljivost
- Kako se ponašam u slučajevima otkrivanja slučajeve zlostavljanja i zanemarivanja djece

Kako štitim svoju i ispitanikovu sigurnost.

A.3. Opis "tipičnog dana istraživanja na terenu" korak po korak

"Tipični dan istraživanja na terenu" traje mnogo više od uobičajenog dana od 24 sata; to znači da svaki istraživač također ima svoje obveze prije i nakon prikupljanja podataka, koje nije moguće ispuniti u jednom danu. Cjelina koja slijedi predstavlja opis svih Vaših obaveza, korak po korak hronološkim redom, prilikom prikupljanja podataka od učenika i njihovih roditelja korištenjem samostalnog ispunjavanja upitnika te provedbe kvalitativne provjere ispunjavanja, izvještavanja i sudjelovanja u supervizijskim sastancima.

1. Dan prije prikupljanja podataka

- 1.1. od lokalnog koordinatora preuzimate sve istraživačke i dodatne materijale potrebne za sljedeći dan
- 1.2. na temelju liste za provjeru (checklista) (vidi str. 7), provjerite imate li sve materijale koji će Vam biti potrebni
- 1.3. na karti pronađite lokacije koje trebate posjetiti i organizirajte prijevoz (ovo je osobito važno, posebno ako više od jednog para istraživača putuje istim automobilom, što je, zbog ekonomičnosti, najvjerojatnija mogućnost). Druga mogućnost je da to organizira osoba koja će biti „vozač“ grupe (koja može biti jedan od istraživača ili lokalni koordinater)
- 1.4. dogovorite mjesto i vrijeme gdje će se tim okupiti sljedeći dan tako da imate vremena doći u školu ranije od ugovorenog termina prvog sastanka.

2. Dan prikupljanja podataka u školi

- 2.1. dođite na vrijeme kako ne biste uzrokovali kašnjenje čitavog istraživačkog tima
- 2.2. pratite precizno i bez odstupanja sve korake postupka koje ste trenirali (vidi str. 8)
- 2.3. bilježite sva Vaša opažanja koja biste željeli podijeliti što je ranije moguće (npr. pitanja koja su Vam postavljali, a na njih niste mogli odgovoriti jer nije postojao unaprijed određeni odgovor, je li Vam neki dio postupka zadavao probleme, „neobična“ ponašanja koja ste primijetili kod učenika, profesora ili direktora/ravnatelja/ice škole), pri čemu vodite računa da osigurate tajnost Vaših bilješki
- 2.4. pri odlasku iz jedne škole u drugu uvijek vodite računa o sigurnom transportu upitnika (ispunjenih ili praznih). Ukoliko je to moguće, u svakoj školi imajte sa sobom samo upitnike koji su Vam potrebni za tu školu, a ostale ostavite u automobilu). Prije nego što napustite učionicu/školu provjerite i potvrdite da:
  - niste ništa zaboravili ponijeti sa sobom (lista za provjeru Vam može biti korisna dok u potpunosti ne savladate taj postupak)
  - znate kod kojeg člana se nalaze upitnici (ili da svatko ima dio upitnika, ali da ste ih sve ponijeli sa sobom)
  - ste primili Obrasce za pristanak roditelja (u slučaju da su bili prikupljeni od strane škole)
- 2.5. nikada ne raspravljajte o temama vezanim uz istraživanje ili prikupljenim podacima u javnosti ili kada putujete javnim prijevozom ili taksijem.
- 2.6. **nakon završetka prikupljanja podataka u svim školama** trebate što prije vratiti sve upitnike na sigurno mjesto (u hotel u kojem odsjedate ili u ured Vaše organizacije) gdje trebate, zajedno s Vašim suradnikom-istraživačem, provjeriti i razvrstati upitnike po razredima i ispuniti Obrazac za izvještaj (Aneks 2a) za svaki od razreda u kojima ste prikupili podatke. Tačnije, trebate:
  - provjeriti ispunjavanje upitnika kako biste odredili moguće problematične dijelove koje trebate zabilježiti u odgovarajuće odjeljke u Obrascu za izvještaj (Aneks 2a) (pazeći pri tome da navedete Broj sudionika¹ tamo gdje je potrebno) kako biste o njima izvijestili i raspravili na sastanku s lokalnim koordinatorom. Ukoliko naiđete na upitnike koje smatrate nevaljanima (npr. dijete se očigledno šalilo tijekom ispunjavanja upitnika), trebate zabilježiti i njihove Brojeve sudionika.
  - ispuniti preostale dijelove Izvještajnom obrascu (Aneks 2a) vezane uz ICAST-CH. Posebnu pažnju treba obratiti pri ispunjavanju posljednjeg dijela, gdje trebate navesti otkrivene slučajeve zlostavljanja (one koji su otkriveni u upitnicima, kao i one otkrivene osobnim kontaktom)
  - razvrstati upitnike prema školi i razredu i pohraniti ih na sigurno mjesto dok ne prikupite i upitnike roditelja te djece.

---

¹ Kod koji se dodjeljuje svakom primjerku upitnika i koji treba da bude paran za parne upitnike dijete-roditelj. Nalazi se na prvoj stranici upitnika, u gornjem desnom uglu.

- prikupite sve neispunjene upitnike za djecu (ICAST-CH) kako biste ih predali lokalnom koordinatoru (također trebate, po razredima, prijaviti razloge zbog kojih su upitnici ostali neispunjeni, npr. odbijanje ili odustajanje djeteta, dijete nije bilo u školi taj dan ili dijete koje je prestalo pohađati školu)
- aktivno sudjelujte u supervizijskom sastanku s lokalnim koordinаторom

3. Prvi supervizijski sastanak. Vaša prisutnost na svim sastancima je **OBAVEZNA**, budući da ćete trebati:

- 3.1. izvještavati o tijeku postupka i mogućim problemima s kojima ste se suočili tijekom prikupljanja podataka ili problemima u ispunjavanju upitnika
- 3.2. izvještavati o otkrivenim slučajevima ili slučajevima u kojima postoji sumnja na zlostavljanje djece, o kojima će se na sastancima raspravljati te će se donositi odluke o daljnjim postupcima koje treba poduzeti u svakom pojedinom slučaju
- 3.3. dostaviti sve neispunjene upitnike koje imate i izvijestiti o razlozima zbog kojih ti upitnici nisu ispunjeni, kako bi se ti razlozi mogli evidentirati
- 3.4. preuzeti istraživačke i dodatne materijale koje ćete trebati za sljedeći dan i organizirati prikupljanje u školi (koraci 1.1 – 1.4), ali i način preuzimanja roditeljskih upitnika od prethodnog dana
  - u slučaju da prikupljanje upitnika za roditelje (ICAST-P) provodi drugi istraživač koji nije bio u razredu dan ranije, on/a treba dobiti popis s Brojevima sudionika čije upitnike treba preuzeti; to će mu/joj olakšati organiziranje alternativnog plana za prikupljanje upitnika od roditelja koji, iz bilo kojeg razloga, nisu poslali ispunjene upitnike kada je bilo dogovoreno, već ih žele sami dostaviti (npr. moguće je dogovoriti da upitnici budu poslani poštom ili da istraživač zabilježi kontakt informacije roditelja i komunicira izravno s njima).

4. Dan nakon prikupljanja podataka u školi trebate:

- 4.1. prikupiti roditeljske upitnike (ili osobno od djece u školi ili od suradnika-istraživača koji ih je preuzeo – ovisno o dogovoru iz koraka 3.4)
- 4.2. kontaktirati (ako ste nabavili kontakt informacije) roditelje čiji upitnici nisu vraćeni na vrijeme kako biste ustanovili imaju li ih namjeru ispuniti i dogovoriti način njihovog preuzimanja; možda ćete trebati dogovoriti susret u njihovom kućanstvu ili negdje drugdje (kako biste proveli intervju s roditeljem ili samo preuzeli njegov/njezin ispunjeni upitnik)
- 4.3. upariti dječje upitnike (ICAST-CH), koje ste već razvrstali prema razredu i školi, s upitnicima njihovih roditelja (ICAST-P)
- 4.4. provjeriti ispunjavanje ICAST-P upitnika kako biste utvrdili koji su mogući problematični dijelovi koje treba zabilježiti u Obrazac za izvještaj (Aneks 2a). Također trebate zabilježiti Brojeve sudionika čiji upitnici Vam se čine nevaljanima (npr. odgovoreno je na tek nekoliko pitanja)

- 4.5. zabilježiti Broj sudionika sa ICAST-P upitnika koji nisu vraćeni i bilo kakve dodatne komentare koje imate (npr. ako znate razloge odbijanja ili ako je postojala naknadna komunikacija s roditeljima i čime je ona rezultirala)
  - 4.6. pohraniti upitnike na sigurno mjesto ako očekujete da će Vam još roditeljskih upitnika iz tog razreda biti dostavljeno (ako smatrate da je prikupljanje završeno, predajte upitnike lokalnom koordinatorskom na sljedećem sastanku)
  - 4.7. prikupiti sve neispunjene ICAST-P upitnike kako biste ih dostavili lokalnom koordinatorskom (također trebate izvijestiti o svim poznatim razlozima zbog kojih upitnici nisu ispunjeni (npr. odbijanje ili neki drugi razlozi o kojima ste bili obaviješteni)
  - 4.8. ispuniti preostale dijelove Obrascas za izvještaj (Aneks 2a) vezane uz ICAST-P.
5. **Supervizijski sastanak:** Na drugom i svakom sljedećem sastanku:
- 5.1. koraci 3.1-3.4 se ponavljaju za nove ICAST-CH upitnike, ali i za ICAST-P upitnike roditelja djece koja su sudjelovala u istraživanju prethodnog dana
  - 5.2. za svaki razred za koji je prikupljanje ICAST-P upitnika završeno, upareni upitnici djece i roditelja trebaju biti predani koordinatorskom, zajedno s odgovarajućim Izvještajem; kako se paketi iz različitih razreda ne bi pomiješali, za svaki razred dostavljajte po jedan paket, označen na odgovarajući način, koji uključuje sve ICAST-CH i -P upitnike te Izvještaj za taj razred.

Trajanje „tipičnog dana istraživanja na terenu“ je nešto kraće kada se prikupljanje podataka provodi putem **strukturiranih intervju**a, budući da se podaci djeteta i njegovog roditelja prikupljaju istovremeno; to znači da je moguće provesti kvalitativnu provjeru, izvještavanje i predaju upitnika na supervizijskom sastanku koji se održava istog dana kao i prikupljanje podataka. Sve ostale obaveze i koraci koje treba pratiti prije i nakon prikupljanja podataka su jednaki onima koji su prethodno opisani.

A.4. Materijali potrebni za prikupljanje podataka

Prije odlaska na teren zbog prikupljanja podataka, svaki par istraživača treba imati materijale potrebne za taj dan: molimo Vas da provjerite i osigurajte da imate sve potrebne materijale koji su navedeni na listama provjere prikazanim u tablicama 1a i 1b.

Tablica 1a. Lista provjere za istraživače (Checklista)

PRIKUPLJANJE PODATAKA U ŠKOLI (SAMOSTALNO ISPUNJAVANJE UPITNIKA)	
1	Raspored mojih sastanaka u školi (datum i vrijeme), adresa škole i podaci o uzorku
2	Karta područja u kojem se provodi istraživanje i kontakt informacije svake škole
3	Moj istraživački bedž
4	Službeno pismo potvrde
5	Kemijske olovke (najmanje dvije)
	Jedan pakat materijala po učionici koji sadrži:
6	Kopije ICAST-CH upitnika uparene s
7	Omotnicama za roditelje
8	Zahvalnice za učenike
9	Veliku omotnicu/kutiju
	„materijali za demonstraciju“
10	Papir sa skalama odgovora
11	Ljepljiva vrpca
12	Pokazni primjerak omotnice za roditelje
13	Kartica s popisom lokalnih službi (izvora pomoći na određenom području)
14	Kartica s korisnim brojevima telefona
15	Mobitel (uključen, ali sa isključenim zvukom)
16	Moj Obrazac (Obrasce) za izvještaj (Aneks 2a)
17	Moja kopija “Smjernica za istraživače”

Table 1b. Lista provjere za osobe koje provode intervju

PRIKUPLJANJE PODATAKA U KUĆANSTVU (STRUKTURIRANI INTERVJU)	
1	Raspored mojih sastanaka (kontakt informacije)
2	Karta područja u kojem se provodi istraživanje
3	Moj istraživački bedž
4	Službeno pismo potvrde
5	Kemijske olovke (najmanje dvije)
	1. Istraživač (Roditelj)
6	Informativno pismo i zahvalnica
7	Obrazac za informirani pristanak
8	ICAST-P
9	Kartice za intervju s roditeljem
	2. Istraživač (Dijete)
	Informativno pismo + Obrazac za pristanak djeteta
	ICAST-CH
	Zahvalnica
	Kartice za intervju s djetetom
10	Kartica s popisom lokalnih službi (izvora pomoći na određenom području)
11	Kartica s korisnim brojevima telefona
12	Mobitel (uključen, ali sa isključenim zvukom)
13	Moj Obrazac (Obrasce) za izvještaj (Aneks 2a)
14	Moja kopija “Smjernica za istraživače”

POGLAVLJE B. PROVEDBA ISTRAŽIVANJA

Treba naglasiti da, prije izlaska na teren radi prikupljanja podataka, **Brojevi sudionika trebaju biti ispravno navedeni** (identičan kod za svaki par dječji – roditeljski upitnik), što je izuzetno važno jer, ukoliko upitnici nemaju isti kod, bit će ih nemoguće upariti i oba će upitnika morati biti isključena iz analize uparenih podataka. Zbog toga kodovi trebaju biti ispunjeni prije provedbe intervjua i prije podjele upitnika učenicima (trebate biti vrlo oprezni kako biste osigurali da učenici dobiju roditeljske upitnike koji imaju isti kod kao i njihovi, dječji upitnici).

Također trebate **naglasiti sudionicima važnost iskrenog odgovaranja**, budući da je prikupljanje beskorisnih informacija gubitak vremena i resursa i, što je najvažnije, iskrivljava rezultate istraživanja. Ovo je moguće postići i naglašavanjem sudionicima da mogu odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje na koje ne žele dati odgovor te da nema točnih i netočnih odgovora i da je njihovo mišljenje ili osobno iskustvo jedino što je bitno.

B.1. Samostalno ispunjavanje upitnika

Upitnici će istovremeno biti podijeljeni grupi djece u učionici tako da će odgovori djece biti anonimni. Koraci koje trebate slijediti su:

- ▶ **1. korak:** Informirajte učenike o istraživanju i podijelite im Informacije za roditelje i Obrazac za informirani pristanak (za sudjelovanje djeteta u istraživanju); to će učiniti ili škola ili Vi osobno
- ▶ **2. korak** (nakon unaprijed određenog vremenskog perioda, npr. 1-3 dana): Prikupljanje Obrazaca za informirani pristanak → identificiranje odbijenica → podjela upitnika učenicima koji imaju roditeljski pristanak (ili aktivan ili pasivan)² te omotnica s upitnicima za njihove roditelje (koji trebaju imati isti kod kao i dječji upitnici), zajedno s Informacijama o sudjelovanju roditelja i njihovim Obrascem za informirani pristanak → prikupljanje odataka
- ▶ **3. korak** (sljedeći dan): Prikupljanje roditeljskih upitnika. To je moguće učiniti na dva načina:
  - sljedećeg dana ćete ponovno otići u školu (ako je moguće, isti istraživači koji su prikupljali podatke u pojedinom razredu) kako biste od učenika prikupili omotnice s roditeljskim upitnicima (treba predvidjeti i drugi dolazak u slučaju da su neka djeca –ili roditelji– zaboravili upitnike kod kuće; za svaki pojedini slučaj moguće je dogovoriti alternativni način preuzimanja roditeljskih upitnika).
  - Također, ako primite poziv od roditelja, možete preuzeti upitnike u njihovom kućanstvu.

---

² U slučaju da ste primili odbijenice roditelja trebate na lijep način zamoliti učenika/cu da sjedne odvojeno od drugih učenika (ili da ostane na svom mjestu, ako nemate dovoljno klupa da ga odvojite) i da radi nešto drugo dok ispitanici odgovaraju na upitnik. Pri tome je veoma važan način na koji ovo trebate reći, jer djeca premještanje iz vlastite klupe često shvaćaju kao kaznu. Objasnite da to činite samo kako biste njegovom drugu/dругarici koji sudjeluje u istraživanju osigurali dovoljno prostora, a i njemu koji ne radi dovoljno mira da se bavi drugim stvarima (npr. radi zadaću iz drugog predmeta ili čita neku knjigu, itd).

B.1.1. Upute za samostalno ispunjavanje upitnika

Ovaj odjeljak sadrži upute za postupak koji trebate slijediti tijekom prikupljanja podataka u učionici. Preporučuje se da **tijekom prikupljanja podataka u učionici budu prisutna samo 2 istraživača**, a ne i npr. nastavnici ili direktor/ravnatelj. Nemojte dozvoliti nastavnicima da budu prisutni u učionici tijekom ispunjavanja upitnika, pri čemu trebate biti pristojni, ali ustrajni.

Na dan kada je dogovoreno prikupljanje podataka u školi trebate doći tamo a) ranije nego što je dogovoreno, b) noseći svoje bedževe, i c) sa svim potrebnim materijalima. Prvo trebate otići kod **direktora/ravnatelja škole**, kako biste se dogovorili oko eventualnih neriješenih pitanja, te kako bi Vas zaposlenik škole otpratio u učionicu.

1. korak: predstavite cilj istraživanja i pozovite učenike na sudjelovanje a) bez da stvarate pritisak da sudjeluju, b) ali također bez pretjeranog naglašavanja njihove mogućnosti da odbiju sudjelovati. Prije nego što dođete u razred kako biste učenicima podijelili upitnike, trebate zapamtiti sljedeći uvod (kako biste mogli učenicima dati iste upute **od riječi do riječi**, ali bez da ih čitate):

Dobro jutro; moje ime je _____, a ovo je moj kolega (moja kolegica) _____; mi smo suradnici Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Sarajevo. Danas smo ovdje jer provodimo istraživanje s djecom vaše dobi o stvarima koje mogu utjecati na život djece i njihovo fizičko i mentalno zdravlje i dobrobit. Ovo istraživanje se provodi na području cijele Bosne i Hercegovine i u 8 drugih zemalja Balkana. Danas ćemo vas zamoliti da odgovorite na neka pitanja o ponašanju prema djeci i mladima koje ljudi ponekad rade, a koja mogu povrijediti djecu i mlade ili zbog kojih se oni mogu osjećati neugodno.

2. korak: objasnite što se nalazi omoćnicama za roditelje i što roditelji s time trebaju učiniti (koristite pokazni materijal iz omoćnice za roditelje).

Nakon što vam sve objasnimo, dat ćemo svakome njegov upitnik* i zatvorenu kovertu koju trebate danas dati jednom od vaših roditelja ili skrbnika ili nekoj drugoj osobi koja se brine za vas.

Koverta sadrži informacijsko pismo za vaše roditelje, papir koji jedan od njih treba ispuniti i upitnik. Ispunjeni papir i upitnik nam trebaju vratiti.

* Nemojte učenicima podijeliti upitnike prije nego što im date upute i objasnite kako koristiti skale za odgovore, jer postoji mogućnost da će onda odmah početi ispunjavati upitnik pa neće čuti upute.

3. korak: objasnite učenicima kako koristiti skale za odgovore koristeći papir sa skalama odgovora za demonstraciju. Preporučeno je da učenicima objasnite kako ispunjavati upitnik koristeći unaprijed pripremljeni papir sa skalama odgovora – koji treba zalijepiti na ploču ili na zid – kako biste im objasnili strukturu ponuđenih odgovora i način ispunjavanja koristeći jedno pitanje kao primjer (vidi sliku 1).

Upitnik koji ćemo vas zamoliti da ispunite **nije test. Nema „tačnih“ i „netačnih“ odgovora.**

Trebate pokušati odgovoriti na pitanja najbolje što možete.

Sada ću vam objasniti kako da ispunite upitnik: većina pitanja se odnosi na to je li vam neki član vaše obitelji koji živi s vama u vašem domu nešto učinio; na primjer, je li vam netko „objasnio zašto nešto što ste napravili nije dobro“. Ako vam se to **nikada** u životu nije dogodilo, označit ćete ovaj kvadratić. Ako **vam se to dogodilo**, označit ćete **jedno od plavih polja**. Ako se dogodilo **u protekloj godini** (to jest prošlih 12 mjeseci), označit ćete jedno od ovih polja koje označava koliko vam se to puta dogodilo.

- Ovaj kvadratić ako se dogodilo jednom ili dvaput godišnje
- Ovaj kvadratić ako se dogodilo 3-5 puta, to jest nekoliko puta godišnje
- Ovaj kvadratić ako se dogodilo 6-12 puta, to jest jednom mjesečno ili u dva mjeseca
- Ovaj kvadratić ako se dogodilo 13-50 puta, to jest nekoliko puta mjesečno
- Ovaj kvadratić ako se dogodilo više od 50 puta, to jest jednom tjedno ili češće.

Ako vam se to **nije dogodilo u prošloj godini, ali se dogodilo ranije**, označit ćete ovaj kvadratić. Ako na neko pitanje ne želite odgovoriti, možete označiti ovaj kvadratić.

U protekloj godini (prošlih 12 mjeseci)					Ne u prošloj godini, ali se dogodilo ranije	Nikada u životu	Ne želim odgovoriti
1-2	3-5	6-12	13-50	more than 50			
Jednom ili dvaput godišnje	Nekoliko puta godišnje	Jednom mjesečno ili u dva mjeseca	Nekoliko puta mjesečno	Jednom tjedno ili češće			
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Želiš li reći više o tome?

A ovdje ima mjesta da napišete ako želite reći nešto više o tome što vam se dogodilo. Molim vas da pazite da u ovim **plavim tablicama** označite **samo jedan kvadratić** za svako pitanje; ako pogrešno označite, molim vas da to jasno naznačite i ispravite, tako da izbrišete ili potpuno zacrnite netačan odgovor. Ako vam se čini da vaš konačan odgovor nije jasan nakon ispravljanja, možete ga zaokružiti.

Ako ne označite jedno od plavih polja možete prijeći na iduće pitanje s plavim poljima. **Ali ako označite jedno od plavih polja**, to jest da **vam se to dogodilo**, trebate **također ispuniti narančastu tablicu** koja slijedi, tako da **označite ko vam je to učinio**:

- odrasli muškarac
- odrasla žena
- muško dijete ili mladić
- žensko dijete ili djevojka?

Ovdje možete označiti više od jednog odgovora, na primjer da su vam to učinili odrasli muškarac i žensko dijete. Ponovno, na kraju ove tablice, ima mjesta da napišete više o tome ili date dodatno objašnjenje ako želite.

Ako se to dogodilo, je li to učinio/učinila:

(molim te, označi sve osobe koje su to učinile)

Odrasli muškarac	Odrasla žena	Muško dijete ili mladić	Žensko dijete ili djevojka
☐	☐	☐	☐

Želiš li reći više o tome?

Također postoje pitanja na kojima trebate, ukoliko ste doživjeli navedeno ponašanje, označiti ko vam je to napravio, ali i navesti u kakvom ste odnosu s tom osobom, odnosno koliko dobro poznajete tu osobu (je li to bila nepoznata osoba, netko koga poznajete ili član obitelji?)

U protekloj godini (prošlih 12 mjeseci)					Ne u prošloj godini, ali se dogodilo ranije	Nikada u životu	Ne želim odgovoriti
1-2	3-5	6-12	13-50	više od 50			
Jednom ili dvaput godišnje	Nekoliko puta godišnje	Jednom mjesečno ili u dva mjeseca	Nekoliko puta mjesečno	Jednom sedmično ili češće			
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ako se to dogodilo, je li to učinio/učinila:

(molim te, označi sve osobe koje su to učinile)

Odrasli muškarac			Odrasla žena			Muško dijete ili mladić			Žensko dijete ili djevojka		
b. U kakvom si odnosu s njim?			U kakvom si odnosu s njom?			b. U kakvom si odnosu s njim?			U kakvom si odnosu s njom?		
Nepoznata osoba	Osoba koju poznajem	Član obitelji	Nepoznata osoba	Osoba koju poznajem	Član obitelji	Nepoznata osoba	Osoba koju poznajem	Član obitelji	Nepoznata osoba	Osoba koju poznajem	Član obitelji
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Želiš li reći više o tome?

Zapamtite da na pitanje možete dati bilo koji odgovor koji najbolje opisuje vaše mišljenje ili iskustva. Molim vas da pažljivo pročitate sve upute i sva pitanja te da odgovorite na **svako pojedino pitanje**. Kada ste završili sa odgovaranjem na jednoj stranici, okrenite list i nastavite sa odgovaranjem na sljedećoj stranici.

Vaši odgovori su **anonimni** što znači da se vaše ime neće pojavljivati nigdje na upitniku; zato vas molimo da nigdje na upitniku **NE pišete svoje ime**. Također, vaši odgovori su **povjerljivi**, što znači da nitko neće znati što ste odgovorili na ova pitanja - ni vaši profesori, roditelji, prijatelji, ostali učenici ni itko drugi - osim ako je nečiji život u opasnosti ili ako vi sami zatražite razgovor sa stručnom osobom.

Niko, uključujući nas, neće znati koji su bili vaši odgovori na pitanja jer, kada završite sa ispunjavanjem upitnika, stavit ćete ga u ovu veliku omotnicu/kutiju, zajedno s upitnicima koje su ispunjavali ostali učenici.

U upitniku ne postoje „tačni“ i „netačni“ odgovori na pitanja. Nas **zanimaju SAMO** vaše **osobno mišljenje i iskustva**, stoga vas molimo da ne razgovarate s drugim učenicima prilikom ispunjavanja upitnika te sa odgovorite **što iskrenije** na postavljena pitanja.

4. korak: učenicima, koji imaju pristanak roditelja za sudjelovanje u istraživanju, podijelite a) upitnik sa obrascem za pristanak za sudjelovanje u istraživanju (koji je pričvršćen na prvu stranicu upitnika) i b) zatvorenu omotnicu za njihove roditelje (**treba posebno paziti da se omotnice – kodovi – ne pomiješaju**)³. U razredima u kojima ima manji broj učenika omotnicu za roditelja (i zahvalnicu za sudjelovanje u istraživanju) možete dati djetetu kada vam vraća svoj ispunjeni upitnik. U tom slučaju je potrebno prilagoditi upute koje slijede.

*Sada ćemo vam podijeliti **vaše upitnike** zajedno sa **zatvorenim omotnicama** koje danas trebate dati jednom od vaših roditelja ili skrbnika ili bilo kojoj drugoj odrasloj osobi koja se brine o vama. Molimo vas da ne zaboravite predati omotnicu čim dođete doma jer vaša majka/otac ili druga osoba koja će ispuniti upitnik treba to **učiniti danas** i vratiti vam omotnicu da ju donesete u školu; mi ćemo sutra doći pokupiti omotnice.*

*Molimo vas da pažljivo pročitate tekst na prvoj stranici upitnika, gdje se nalaze informacije o našem istraživanju, te da odgovorite na pitanje na dnu stranice tako da znakom x označite **kvadratić uz odgovor koji se odnosi na vas**. Ako ne želite odgovarati na pitanja, ne morate, ali se nadamo da to neće biti vaš izbor.*

Ako budete imali bilo kakvih pitanja, molimo vas da dignete ruku i neko od nas će vam doći odgovoriti na pitanje. Kada završite s odgovaranjem na pitanja iz upitnika, dignite ruku i neko od nas će doći preuzeti vaš upitnik.

*Molimo vas da ne razgovarate o svojim odgovorima s drugim učenicima! Vrlo nam je važno saznati **VAŠE OSOBNO mišljenje i iskustva**; molimo vas da na pitanja odgovarate **SAMOSTALNO**.*

5. korak: Upute tijekom prikupljanja podataka

1. Budite dostupni **za davanje objašnjenja** tijekom ispunjavanja upitnika
  - Pristupite svakom djetetu koje Vas pozove, ali dajte mu/joj do znanja da ne gledate što je napisao/la
  - Koristite samo unaprijed definirane odgovore; **za pitanja za koja ne postoje unaprijed definirani odgovori** koristite odgovore “**onako kako ti to shvaćaš**” ili “**odgovori najbolje što možeš**”
2. **nemojte dopustiti da učenici međusobno raspravljaju (pristojno)**
3. **skupite** ispunjene **upitnike** (u veliku omotnicu ili kutiju)
4. **podijelite** učenicima njihove **zahvalnice** i ponudite im (ako imaju bilo kakva pitanja ili zamolbe) a) da Vas nazovu (ili neku drugu službu u tom području) b) da dođu razgovarati s Vama tijekom odmora (ali samo ako ćete zaista biti dostupni tijekom odmora).

6. korak: dok skupljate ispunjene upitnike od učenika, podijelite im njihove zahvalnice i uputite ih da izađu iz učionice:

---

³ **BUDITE OPREZNI:** upitnik za dijete i roditelja/skrbnika treba biti **prethodno označen istim kodom (šifrom) – Brojem ispitanika** (možete na omotnicu napisati šifru upitnika koji se nalazi u njoj). Djeci treba istovremeno uručiti njihove upitnike i odgovarajuće omotnice.

*Hvala vam puno na vašoj pomoći <podijelite im njihove zahvalnice>. U ovom pismu se nalaze informacije o tome koga trebate kontaktirati ako nas želite pitati nešto o istraživanju ili komu se trebate javiti ako želite razgovarati s nekim o nečemu što se dogodilo vama ili nekom drugom. Molimo vas da **ne zaboravite dati** omotnicu **svojim roditeljima**; i **nemojte ju zaboraviti sutra donijeti sa sobom**. Hvala vam puno.*

Prikupljanje podataka od roditelja: istraživači trebaju prikupiti i roditeljske upitnike. Stoga trebate ponovno posjetiti isti razred idući dan i prikupiti omotnice od učenika (isti istraživači, ukoliko je to moguće). Ako su učenici zaboravili donijeti sa sobom roditeljski upitnik, treba organizirati i drugi dolazak (ili treba primijeniti alternativnu strategiju, npr. nazvati roditelja i dogovoriti sastanak s njim/njom). Druga mogućnost je zakazati sastanak s roditeljima, ako su oni to zatražili; u tom slučaju možete i provjeriti točnost ispunjavanja upitnika (ako je to moguće). Na kraju, moguće je dogovoriti intervju s roditeljima samo ukoliko oni to zatraže.

B.2. Strukturirani intervjui

B.2.1. Korisni savjeti za osobe koje provode intervjue

Svi istraživači trebaju slijediti isti navedeni postupak i uzimati u obzir sljedeće savjete (ISPCAN, 2006b, str. 9-10):

Kao osoba koja provodi intervju **TREBATE:**

- **Čitati** upute i pitanja:
  - **tačno onako kako su napisana** u upitniku
  - **slijediti redoslijed pitanja** u upitniku (ili redoslijed koji proizlazi iz odgovora na filter pitanja)
  - ukoliko nije drugačije naznačeno, **postavite svako pitanje**.
- **Govorite polako i jasno.**
- **Ponovite** isto pitanje koliko god puta je potrebno ili kada god Vas sudionik to zamoli
- Izgradite osobni odnos sa sudionikom:
  - Pokušajte sjediti **licem-u-lice** sa sudionikom, ako je to moguće
  - Uspostavite dobar **kontakt očima** (ako je to prikladno u Vašoj kulturi)
  - Često gledajte sudionika u oči (ali ne toliko često da mu/joj bude neugodno)
  - Koristite **sudionikovo ime** kada god možete
  - Koristite djetetovo ime tijekom intervjua s roditeljem, kad god je moguće, budući da to čini intervju osobnijim, ali i podsjeća roditelja koji ima više djece na koje dijete treba misliti pri odgovaranju.
- Slijedite dogovorene postupke za **dobivanje informiranog pristanka roditelja** (i za sudjelovanje djeteta i za njegovo/njezino sudjelovanje u istraživanju) i **dječji pristanak**
- Zabilježite odgovore na **SVA** pitanja (osim nekih dodatnih pitanja koja se ne tiču sudionika)
  - Na kraju intervjua provjerite jeste li preskočili neko pitanje; svako pitanje mora imati jedan odgovor.
- Ako se sudionik požali da je neko pitanje vrlo slično onome koje je postavljeno ranije (onima koja su postavljena ranije), recite nešto poput: *“u pravu ste; zaista se čini da su pitanja međusobno slična, ali nisu identična”*. Ako sudionik inzistira da se radi o dva identična pitanja: *“možda se čini da su identična, ali, budući da Vam moram postaviti sva pitanja, biste li mi mogli ponovno odgovoriti?”*
- Ako sudionik daje iste odgovore na niz pitanja, pitajte: *“jeste li sigurni da želite dati isti odgovor na ovih posljednjih <broj pitanja> pitanja?”*
- Označite odgovor **“Ne želim odgovoriti”** samo ako sudionik jasno kaže da ne želi odgovoriti na to pitanje.
- Kada ne postoji ponuđeni odgovor **“Ne znam”**, **pokušajte izbjeći** taj odgovor govoreći sudioniku: *“molim Vas, recite mi svoje mišljenje ili pokušajte pogoditi najbolje što možete”*

Kao istraživač NEMOJTE:

- **NEMOJTE** pokušavati **objasniti ili preformulirati pitanje/riječ**
  - osim ako je objašnjenje/preformulacija unaprijed definirana
  - ako nije, recite sudioniku: *“Nažalost, ne smijem mijenjati formulaciju pitanja. Pokušajte odgovoriti onako kako Vi to shvaćate”.*
  - bilježite sva sudionikova pitanja/komentare (nakon intervjua)
- **NEMOJTE čitati:**
  - **dodatna pitanja** koja se ne tiču sudionika na temelju njegovog prethodnog odgovora (npr. ako roditelj odgovori „Ne“ na pitanje 6, trebate preskočiti pitanje 7, kao što je naznačeno u upitniku)
  - pitanja koja mogu biti ispunjena **“prešućivanjem pitanja”**, to jest pitanja na koja već znate odgovor (npr. spol roditelja kojeg intervjuiirate ili njegovog/njenog djeteta)
- **NEMOJTE odgovarati** na bilo koje od pitanja samostalno jer **SMATRATE da znate odgovor**, koliko god bili sigurni u to (jedina iznimka su „prešućena pitanja“). Ako je sudionik, na primjer, tijekom odgovaranja na pitanje dao odgovor i na neko od sljedećih pitanja, pročitajte ga kada dođe na red i čekajte da sudionik odgovori. Kako biste pokazali da obraćate pozornost na sudionikove odgovore, kao uvod u to pitanje možete koristiti sljedeću rečenicu: *“Ovome smo malo razgovarali i ranije/ spomenuli ste to ranije, a sada imam pitanje vezano uz to”.* Pročitajte pitanje tako kako je napisano kako biste sudioniku dali priliku da samostalno odgovori – ne pretpostavljajte da znate odgovor.
- **Nemojte izražavati** svoje slaganje/neslaganje ili odobravanje/neodobravanje (ni eksplicitno ni implicitno) sudionikovih odgovora, čak i ako on/ona to zatraži od Vas
- **Nemojte izgubiti** samokontrolu, neutralnost ili početi osuđivati (neovisno o tome što čujete). Vaša emocionalna reakcija može nenamjerno utjecati na sudionikove odgovore na kasnija pitanja.
- **NEMOJTE provoditi (ili prekinite)** intervjua:
  - ako **nema slobodne sobe za svaku intervjuiiranu osobu** ili
  - ako **treća osoba** inzistira da bude prisutna
  - ako nema slobodnog prostora za intervjua u kojem se može osigurati privatnost, istraživač može otkazati intervjua govoreći odrasloj osobi u kućanstvu sljedeće: *“Ako Vam ovaj termin ne odgovara, možete nam reći kada da dođemo i provest ćemo intervjue u nekom drugom terminu. Ukoliko je ovdje, u Vašem domu, teško osigurati privatnost, možemo dogovoriti da intervjua provedemo negdje drugdje, ako biste Vi to željeli”.*

B.2.2. Upute za intervjua s roditeljem

Kada dođete u kućanstvo, jedan istraživač će preuzeti intervjua s jednim od djetetovih roditelja, a drugi će istovremeno raditi intervjua s djetetom. Prije početka intervjuiranja, naglasite da se intervjui trebaju provoditi u dvije odvojene prostorije i da nitko osim vas i osobe koju intervjuiirate ne smije biti prisutan, kako ne bi bilo ometanja pri provedbi intervjua.

Dolazak u kućanstvo [predstavite sebe i Vašu organizaciju]

Dobro jutro/dobar dan!

***Moje ime je** <ime>, **radim za** Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Sarajeva i ja ću Vas intervjuiirati. Ovo je moj kolega (moja kolegica) <ime>, koji(a) će intervjuiirati <ime djeteta>.*

Gdje bismo mogli sjesti da razgovaramo nasamo i da nas ostali ukućani ne prekidaju?

1. korak: Započinjanje intervjua [predstavite temu istraživanja, informirajte osobu koju intervjuirate o povjerljivosti i mogućnosti odustajanja]

Kao što već znate, mi **provodimo istraživanje o zdravlju i životnim iskustvima roditelja i djece.**

Sve informacije su **povjerljive**, što znači da niko neće saznati Vaše odgovore, **osim** ako je nečiji život u opasnosti ili **Vi sami zatražite** razgovor sa stručnom osobom u vezi Vaših briga.

Ne postoje „tačni“ i „netačni“ odgovori na pitanja koja ću Vam postaviti. Zanimaju nas samo Vaša mišljenja i iskustva vezana uz ova pitanja i zato je **jako važno da odgovarate na njih što iskrenije možete.**

Vaše sudjelovanje u istraživanju je **u potpunosti dobrovoljno**; što znači da **možete odbiti odgovoriti** na bilo koje od postavljenih pitanja na koje ne želite dati odgovor ili prekinuti intervju u bilo kojem trenutku bez davanja objašnjenja o svojim razlozima za to. Ali nadam se da to nećete željeti učiniti.

2. korak: Dobivanje informiranog pristanka [dajte roditelju Obrazac za informirani pristanak]

„Prije nego što započnemo s intervjuom, **molim Vas da pročitate i potpišete*** ovaj obrazac kako biste potvrdili da se slažete da provedemo ovaj intervju s Vama i Vašim djetetom“.

Ako je roditelj neodlučan ili odbija dati svoj pristanak za svoje i/ili djetetovo sudjelovanje u istraživanju, istraživač može reći sljedeće:

„Želio (željela) bih Vas **podsjetiti** da je ovaj upitnik **anoniman**; Vaš potpis **nam treba samo zato što** su sva istraživanja kontrolirana od strane etičkih odbora i škole te nadležno ministarstvo obrazovanja i Fakultet političkih nauka Sarajevo ili Evropska komisija mogu od nas zatražiti potpisane Obrasce za informirani pristanak koji dokazuju da su sudionici pristali sudjelovati u istraživanju.

Ne trebate napisati svoje ime, ako to ne želite, ali trebamo Vaš **potpis ili nešto slično.**

Također bih Vas želio (željela) podsjetiti da **ne morate odgovarati na pitanja na koja ne želite dati odgovor i da možete prekinuti intervju kada god želite**“.

Ako roditelj **i dalje odbija** potpisati, ali je spreman sudjelovati u intervjuu, možete **odgoditi potpisivanje** za kraj intervjua.

3. korak: Prikupljanje podataka

Tijekom prikupljanja podataka

1. **držite upitnik** u rukama i **čitajte bez da čitate** SVA pitanja (redom kojim su napisana) [nemojte davati upitnik sudioniku]

* Potpis na Obrascu za informirani pristanak treba dobiti samo u zemljama gdje je to obavezno. Ako državni zakon ne propisuje tu obvezu, ne tražite potpis, ali zamolite roditelja da označi odgovarajuće kvadratiće.

2. kada god je potrebno, dajte roditelju odgovarajuće **Kartice za intervju** (samo sudionicima koji znaju čitati), što će mu/joj pomoći jer će ispred sebe imati moguće odgovore na pitanje
3. **nemojte čitati**
  - “**prešutno odgovorena**” pitanja, poput „spola roditelja ili njegovog djeteta“
  - “dodatna pitanja” koja se ne tiču sudionika, na temelju njegovih/njezinih prethodnih odgovora (npr., pitanja u narančastim poljima ako je odgovor na prethodno pitanje bio „Ne“ ili „Ne želim odgovoriti“)
  - pitanja za koja filter („→ idite na pitanje X“) upućuje da ih preskočite
4. strpljivo **čekajte** odgovor [ali ne "zauvijek"!]
  - a. **zabilježite odgovor što tačnije možete** ali vrlo brzo (kako ne biste izgubili pozornost sudionika); u slučaju dugačkih odgovora možete zabilježiti kratku natuknicu i dopuniti ju **odmah nakon** intervjua.

4. korak: Završavanje intervjua

Prije nego što završite intervju brzo provjerite svoje označavanje odgovora kako biste utvrdili jeste li neku česticu slučajno preskočili. Ni jedno pitanje ne smije biti preskočeno, osim ako u uputama piše drugačije. Zahvalite roditelju/skrbniku i dajte mu/joj priliku da Vam postavi pitanja, komentira istraživanje ili zatraži informacije ili pomoć.

*„**Hvala Vam puno što ste odvojili svoje vrijeme i što ste bili spremni podijeliti s nama svoja osobna iskustva i mišljenja; ove informacije su nam vrlo značajne i omogućit će nam da pomognemo roditeljima i djeci da poboljšaju svoj odnos.** **Želite li me nešto pitati u vezi našeg istraživanja ili neke druge teme o kojoj smo razgovarali?**“*

Nakon što odgovorite na pitanja sudionika, dajte mu/joj zahvalnicu u kojoj je jasno navedeno da Vas može kontaktirati ako bude trebao/trebala dodatne informacije o istraživanju ili ako bude imao/imala neke druge zamolbe.

Budite posebno oprezni da napismeno ne dajete nikakve informacije koje bi, ako ih zlostavljač otkrije, mogle ugroziti sigurnost žrtve.

U slučaju da sudionik od Vas traži daljnju pomoć, trebate se strogo držati postupka opisanog u poglavljima D8 i D9.

B.2.3. Upute za intervju s djetetom

Na početku razgovora predstavite djetetu istraživanje, vodeći se sljedećim scenarijem.

1. korak: Započinjanje intervjua [predstavite temu istraživanja, informirajte osobu koju intervjuiратe o povjerljivosti i mogućnosti odustajanja]

*Kao što već vjerojatno znaš, došli smo te zamoliti da nam pomogneš u **istraživanju koje provodimo** o zdravlju i iskustvima roditelja i djece.*

Niko nikada neće saznati informacije koje mi kažeš; sve će ostati među nama, osim ako je nečiji život u opasnosti ili ako TI sam(a) budeš želio (željela) razgovarati s nekim o svojim brigama.

*Također, **ne moraš odgovoriti** na pitanja na koja ne želiš dati odgovor i možeš prekinuti intervju kad god želiš, bez objašnjavanja svojih razloga. Ali nadam se da to nećeš učiniti.*

2. korak: Dobivanje pristanka djeteta [dajte djetetu Obrazac za pristanak]

<ime djeteta> prije nego što počnemo, molim te, pročitaj ovaj obrazac na kojem piše sve ono što sam ti već rekao (rekla) i označi odgovarajući kvadratić na dnu stranice.

Nakon što dobijete djetetov pristanak naglasite sljedeće:

*Želio (željela) bih naglasiti da **ne postoje tačni i netačni odgovori** na pitanja koja ću ti postaviti; ono što je **važno za istraživanje** je da na pitanja **odgovaraš iskreno** jer nas zanimaju samo tvoja mišljenja i iskustva.*

Jesi li spreman (spremna) da počnemo?

3. korak: Prikupljanje podataka

Tijekom prikupljanja podataka

1. **držite upitnik** u rukama i "**čitajte bez da čitate**" SVA pitanja (redom kojim su napisana) [nemojte davati upitnik djetetu]
2. kada god je potrebno, dajte djetetu odgovarajuće **Kartice za intervju** (samo sudionicima koji znaju čitati), što će mu/joj pomoći jer će ispred sebe imati moguće odgovore na pitanje
3. **nemojte čitati**
  - "prešutno odgovorena" pitanja, poput „spola djeteta“
  - "dodatna pitanja" koja se ne tiču sudionika, na temelju njegovih/njezinih prethodnih odgovora (npr., pitanja u narančastim poljima ako je odgovor na prethodno pitanje bio „Ne“ ili „Ne želim odgovoriti“)
  - pitanja za koja filter („→ idite na pitanje X“) upućuje da ih preskočite
4. strpljivo **čekajte** odgovor [ali "ne zauvijek"!]

zabilježite odgovor što tačnije možete ali vrlo brzo (kako ne biste izgubili pozornost sudionika); u slučaju dugačkih odgovora možete zabilježiti kratku natuknicu i dopuniti ju **odmah nakon** intervjua.

4. korak: Završavanje intervjua

Prije nego što završite intervjua brzo provjerite svoje označavanje odgovora kako biste utvrdili jeste li neko pitanje slučajno preskočili. Ni jedno pitanje ne smije biti preskočeno, osim ako u uputama piše drugačije. Zahvalite djetetu i dajte mu/joj priliku da Vam postavi pitanja, komentira istraživanje ili zatraži informacije ili pomoć.

Hvala ti puno što si odvojio (odvojila) svoje vrijeme i što si bio (bila) spreman (spremna) podijeliti s nama svoja osobna iskustva i mišljenja; ove informacije su nam vrlo značajne i omogućit će nam da pomognemo roditeljima i djeci da poboljšaju svoj odnos.
Želiš li me nešto pitati u vezi našeg istraživanja ili neke druge teme o kojoj smo razgovarali?

Nakon što odgovorite na pitanja sudionika, dajte mu/joj zahvalnicu u kojoj je jasno navedeno da Vas može kontaktirati ako bude trebao/trebala dodatne informacije o istraživanju ili ako bude imao/imala neke druge molbe.

Budite posebno oprezni da ne dajete nikakve informacije u pismenoj formi koje bi, ako ih zlostavljač otkrije, mogle ugroziti sigurnost žrtve.

U slučaju da sudionik od Vas traži daljnju pomoć, trebate se strogo držati postupka opisanog u poglavljima D8 i D9.

POGLAVLJE C. NAKON PRIKUPLJANJA PODATAKA

C.1. Kvalitativna provjera podataka

Nakon prikupljanja podataka, svaki istraživač treba provjeriti ima li svaki ICAST upitnik jedinstveni kod koji odgovara njegovom paru. Trebate pregledati sve upitnike i provjeriti ispunjavanje podataka (podaci koji nedostaju, nejasna označavanja ili nedosljednosti). Također, na „dnevnom sastanku“ trebate dati sve ispunjene (i neispunjene) upitnike lokalnom koordinatoru, koji će ih još jednom pregledati (podaci koji nedostaju, nejasnoće, nedosljednosti).

Sve svoje primjedbe i opažanja morate zabilježiti u Obrazac za izvještavanje (Obrazac u Aneksu 2a) za svaki razred ili za svaki intervju (Obrazac u Aneksu 2b), kako biste o njima raspravili s lokalnim koordinatorom na dnevnom supervizijskom sastanku (vidi također opis u poglavlju A3).

Također trebate sudjelovati na **supervizijskim sastancima** i usmeno izvijestiti lokalnog koordinatora o:

- podacima koji nedostaju ili drugim problemima s kojima ste se suočili tijekom prikupljanja podataka
- pojašnjenjima koja su tražili sudionici (onima na koja ste mogli odgovoriti, ali i onima na koja niste mogli odgovoriti, jer nije bilo unaprijed određenog odgovora na njih)
- prijavljenim slučajevima i/ili slučajevima gdje postoji sumnja na zlostavljanje (kako biste raspravili i odlučili kako bi bilo najbolje postupiti u svakom pojedinom slučaju).

POGLAVLJE D. ETIČKA I SIGURNOSNA PITANJA

D.1. Privatnost i Povjerljivost

Poduzete su mjere kako bi se sačuvala privatnost intervjua i upitnika, te da bi se, tokom i nakon prikupljanja podataka, zadržala povjerljivost podataka i informacija dobivenih od ispitanika.

Važno pravilo kojeg se trebate pridržavati je da u javnosti (npr. dok putujete od jedne do druge škole sredstvima javnog prijevoza ili taksijem, u kafićima ili restoranima) ne raspravljate s Vašim suradnicima o bilo kojim informacijama koje ste prikupili, bilo putem upitnika ili tokom intervjua.

Upitnici: trebate osigurati da djeca ne vide odgovore druge djece:

- ▶ Djeci koja ispunjavaju instrument u učionici treba zabraniti da ispituju drugu djecu o njihovim odgovorima ili da gledaju kako su drugi odgovorili na pojedina pitanja. To znači da razgovor treba biti zabranjen tijekom primjene upitnika i da sudionici trebaju sjediti što dalje jedan od drugoga kako bi se osigurala privatnost.
- ▶ Djeca Vam trebaju vratiti upitnike bez da drugi vide njihove odgovore. Stoga svi upitnici ispunjeni u učionici trebaju biti prikupljeni u 1-2 velike omotnice ili u kutiju.

Nadalje, odgovori u upitniku moraju se čuvati u tajnosti i **ime ispitanika** ne smije biti navedeno nigdje u instrumentu (anonimnost).

Strukturirani intervjui: Intervjui se, **ni u kojim okolnostima, neće provoditi u prisutnosti treće osobe**; tokom intervjua trebate biti prisutni samo Vi i sudionik (zbog iskrenosti u odgovaranju, kao i zbog sigurnosti); jedina iznimka je *prisutnost dojenčeta/malog djeteta u slučaju da nema nikoga tko bi ga mogao čuvati*.

- ▶ **Ako nije moguće osigurati povjerljivost**, bolje je otkazati intervju i zakazati novi termin (možda na drugom mjestu) nego žrtvovati privatnost
- ▶ U slučaju da treća osoba uđe u sobu u kojoj se odvija intervju, trebate **prekinuti** intervju **dok on/ona ne napusti prostoriju**
- ▶ Ukoliko treća osoba insistira da bude prisutna tokom intervjua, morate to pristojno odbiti riječima: ***“Oprostite, ali to nije dopušteno. Ali ako Vi želite odgovoriti na pitanja u ovom upitniku, možemo dogovoriti novi termin za Vas.”***

Iako je to navedeno u informacijama za roditelje, važno je da prije prikupljanja podataka usmeno informirate osobu koju intervjuirate – dijete ili roditelja - o **ograničenjima povjerljivosti**: ***“... osim ako je nečiji život u opasnosti ili ako Vi sami ne zatražite razgovor sa stručnom osobom u vezi nečega što Vas zabrinjava.”*** Ovime se sudionicima pojašnjava da, u posebnim okolnostima, možete prekršiti povjerljivost koju ste im obećali; trebate biti posebno oprezni da prezentirate tu informaciju na način koji neće uplašiti sudionika i dovesti do toga da on/ona odbije sudjelovati u istraživanju.

D.2. Djelomična obmana

S obzirom na temu istraživanja, odlučeno je da će se u BECAN istraživanju koristiti djelomična obmana sudionika jer je u ovom kontekstu to i opravdano i potrebno; tačnije, odlučeno je da će se koristiti djelomično zatajivanje prave svrhe istraživanja sudionicima kako bi se izbjeglo da a) sudionici (roditelji i djeca) zauzmu obrambeni stav, što bi moglo dovesti do neiskrenih odgovora, i b) počinitelji zlostavljanja i zanemarivanja djece odbiju sudjelovati (ili dopustiti svojoj djeci da sudjeluju) u istraživanju koje se bavi zlostavljanjem i zanemarivanjem.

No ova djelomična obmana sudionika **čini još važnijom Vašu obavezu da:**

- posebno naglasite pravo sudionika da odbije svoje sudjelovanje ili odustane od njega (vidi poglavlja D.3 i D.4)
- pojasnite svim sudionicima da ćete, u posebnim okolnostima, morati prekršiti povjerljivost koju ste im obećali (budite posebno oprezni da im tu informaciju prezentirate na način koji neće uplašiti djecu ili njihove roditelje i dovesti do toga da odbiju sudjelovati u istraživanju).

Djelomična obmana **povećava i važnost naknadnog informiranja** sudionika te **djelovanje na** bilo kakve (kratkoročne ili dugoročne) nepovoljne **posljedice** (npr. ugrožavanje njihove sigurnosti) do kojih je došlo zbog njihovog sudjelovanja u istraživanju (vidi poglavlje D.5).

D.3. Pravo na odbijanje sudjelovanja u istraživanju i na odustajanje

Trebate imati na umu da sudionici imaju pravo odbiti sudjelovati u istraživanju, odgovoriti na pitanja ili odustati od sudjelovanja nakon što je ono već počelo. Na početku intervjua i/ili primjene upitnika obavijestite sudionika da ima pravo:

- ▶ odlučiti odbiti sudjelovati u istraživanju
- ▶ odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje, kao i
- ▶ odustati od ispunjavanja upitnika ili provedbe intervjua kada god želi, bez ikakvih posljedica i bez objašnjavanja svojih razloga.

No u slučaju odustajanja ili odbijanja sudjelovanja pokušajte, bez navaljivanja, saznati (ako je to moguće) zašto osoba želi odustati ili ne želi sudjelovati jer:

- ▶ razlog za odustajanje/odluku o nesudjelovanju može biti neki faktor/zapreka o kojoj možete razgovarati (npr. osjećaji srama ili straha od osвете zlostavljača) ili povodom kojeg trebate djelovati (npr. emocionalne posljedice uzrokovane postavljenim pitanjima), bilo odmah ili kasnije
- ▶ je prikupljanje takvih informacija vrlo korisno za buduća istraživanja poput ovog.

D.4. Informirani pristanak

Zbog prirode našeg istraživanja prisutna su neka posebno važna etička pitanja jer:

- a) su sudionici djeca te informirani pristanak za njihovo sudjelovanje u istraživanju mora dati neko drugi (roditelj ili skrbnik)
- b) ako budete obaviješteni (ili budete sumnjali) da je dijete (čiji Vam je identitet poznat) žrtva zlostavljanja/zanemarivanja, morate (imate zakonsku i etičku obavezu) to prijaviti nadležnim osobama. Budući da prijavljivanje zlostavljanja djeteta može dovesti do kaznenog gonjenja roditelja djeteta (ili treće osobe) i/ili izdvajanja djeteta iz obitelji, trebate posvetiti posebnu pažnju etičkom načelu **informiranog pristanka**.

Kako bi se pristanak koji ćete dobiti od roditelja smatrao „informiranim pristankom”, trebate ih informirati barem o sljedećem:

- 1) svrsi istraživanja (uz minimum obmane koji se smatra opravdanim), očekivanom trajanju i opisu postupaka
- 2) anonimnosti podataka koje daju (bilo putem upitnika ili intervjua)
- 3) svom pravu da odbiju sudjelovati i da odustanu od sudjelovanja u istraživanju
  - a. u bilo kojem trenutku
  - b. i bez ikakvih posljedica
- 4) bilo kakvim ograničenjima povjerljivosti
- 5) koga kontaktirati u vezi pitanja o istraživanju, pružajući na taj način sudionicima priliku da postave pitanja i dobiju odgovore

Iako pismo s informacijama za roditelje i Obrazac za informirani pristanak također uključuju ove informacije, osobito je važno da ih ponovite usmeno i djeci u učionici i roditeljima koje ćete intervjuirati (ili koji Vas kontaktiraju, tražeći pomoć ili pojašnjenja).

D.5. Naknadni razgovor

Naknadni razgovor je vrlo važan zbog djelomične obmane sudionika u vezi prave svrhe istraživanja. No činjenica da se istraživanje bavi dječjom izloženosti nasilju postaje jasna tijekom ispunjavanja upitnika/provedbe intervjua. Upravo zbog početne obmane je vrlo važno da, nakon prikupljanja podataka, pružite sudionicima priliku da dobiju informacije o istraživanju (usmeno i u zahvalnicama) i ispravite bilo kakve zablude koje bi sudionici mogli imati.

Nadalje, dijete ili roditelj će možda željeti razgovarati ili tražiti pomoć vezano uz neko iskustvo kojim se bave pitanja u upitniku. Trebate biti spremni da ponudite naknadni razgovor ili savjet svim sudionicima o tome kako mogu dobiti pomoć ili stupiti u kontakt s nekime s kime mogu razgovarati o temama kojima se upitnik bavi (ISPCAN, 2006a). Zbog toga se u zahvalnici navodi da: se upitnik bavi temama koje mogu biti uznemirujuće ili neugodne i da se svaki sudionik koji ima pitanja može javiti Vašoj organizaciji i/ili predloženim organizacijama/službama ako želi s nekim razgovarati i tražiti pomoć. Uz to, uvijek trebate imati sa sobom karticu sa detaljnim **popisom dostupnih lokalnih službi** za slučaj da ćete dijete/roditelja koji od Vas traži daljnju pomoć trebati uputiti stručnjaku (u tom slučaju budite posebno oprezni da ne ugrožavate sigurnost te osobe).

D.6. Sigurnost podataka

Kada prenosite upitnike iz jedne u drugu učionicu ili iz škole u školu, trebate biti posebno oprezni da ih ne izgubite ili zagubite (prazne upitnike, ali posebno ispunjene) i da ne dopustite nikome pristup podacima. Zalijepite omotnicu u kojoj se nalaze ispunjeni upitnici iz pojedine učionice i ne otvarajte ju dok ne stignete na sigurno mjesto.

Zaštitite povjerljivost prikupljenih podataka pod svaku cijenu (vidi upute vezane uz to u poglavlju A.3)

Ne smijete davati upitnike (ni prazne ni ispunjene) ni pod kojim okolnostima, čak i ako je osoba koja ih traži roditelj/profesor/ravnatelj škole/doktor; recite: **“Žao mi je, ali nemam viška upitnika”**. Ako osoba nastavi inzistirati, uputite ju znanstvenom koordinatorskom istraživaču riječima: **“Žao mi je, ali to nije dopušteno, možete kontaktirati gosp. Emira Vajzovića, naučnog koordinatora projekta u BiH na broj telefona: 033/260-795 i 061/___-___ i razgovarati o tome s njim”**.

D.7. Opis istraživanja u javnosti

Posebnu pozornost posvetite načinu na koji opisujete temu istraživanja u javnosti, to jest u školi, u zajednici, ali i u razgovoru s pojedincima (npr. profesori/ ravnatelji škola, osoba koja otvori vrata u kućanstvu ili se javi na telefon, a koja Vas može pitati o tome).

Uvijek opisujte studiju na isti način kao: “*istraživanje kojim se žele istražiti pitanja važna za zdravlje djece te pitanja vezana uz odgoj djece i odnos između roditelja i djece te između djece međusobno*”.

Svaki put kada opisujete istraživanje (članovima zajednice te članovima javnih ili privatnih institucija u zajednici) trebate imati na umu prvenstveno **sigurnost sudionika**. Ako imate bilo kakvih briga vezano uz sigurnost djeteta ili odrasle osobe (ili ako se sudionik brine za svoju sigurnost), možete mu/joj savjetovati da govori o istraživanju na isti način, ako ga/ju neko pita o tome.

D.8. Postupanje u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece

Prema našem zakonodavstvu istraživači imaju obavezu prijave zamijećenog slučaja zlostavljanja i/ili zanemarivanja djeteta ili u protivnom čine prekršaj koji se može sankcionirati novčanom kaznom u iznosu od 2.000 do 10.000 KM ili kaznom zatvora od najmanje 50 dana (čl. 20. u vezi sa čl. 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, „Sl. List FBiH“, br. 22/05) odnosno novčanom kaznom u iznosu od 800 do 1.800 KM (čl. 20, stav 6. u vezi sa čl. 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS, „Sl. Glasnik RS“, br. 118/05). Također, sukladno odredbama Etičkog kodeksa istraživanja o djeci istraživač je dužan upoznati odgovarajućeg stručnjaka, a zatim i roditelja/staratelja djeteta ukoliko primjeti bilo kakve zdravstvene ili probleme psihičkog funkcioniranja djeteta (Vijeće za djecu, Etički kodeks istraživanja o djeci, 2006: glava III).

Iako je prijava zlostavljanja obveza istraživača, veoma je važno naglasiti da vi kao istraživači niti jedan korak u tom smislu ne smijete samostalno uraditi!

Svaki korak mora biti u dogovoru sa institucijom koja vas je angažirala (Institut za društvena istraživanja, tj. sa voditeljem projekta i glavnim istraživačem) jer u ovom slučaju Institut za društvena istraživanja ima moralnu i zakonsku obvezu i prema djetetu i prema školi u kojoj sprovodi istraživanje. No, vrlo je važno da vi kao istraživač kojemu se dijete obratilo i zatražilo od njega pomoć postupi sa velikom podrškom i što je moguće više ohrabri dijete. U tekstu koji slijedi pročitajte na koji način možete sve postupiti.

Sigurnosni plan

U dva slučaja se može dogoditi da saznate za doživljeno zlostavljanje.

1. Kada dijete u anonimnom upitniku otkrije da je doživjelo neki od oblika zlostavljanja i zanemarivanja.
2. Kada dijete vama direktno priđe i kaže da je doživjelo neki od oblika zlostavljanja (pri tome od Vas može tražiti da to nikome ne kažete, što Vi ni u kom slučaju ne smijete obećati!)

U slučaju kada dijete u **upitniku** otkrije da je doživjelo neki od oblika zlostavljanja Institut za društvena istraživanja će, kao partner sa školom u kojoj su prikupljeni takvi upitnici, obavijestiti školu o tome i zajedno s njima razraditi svaki daljnji korak u otkrivanju i pomoći takvom djetetu, radeći pri tome, sve vrijeme, u najboljem interesu djeteta. Vrlo je važno da Vi, ukoliko pročitate u nekom od upitnika da se zlostavljanje dogodilo, da o tome ni u kom slučaju ne razgovarate ni sa kim, dok cjelokupni istraživački tim ne poduzme odgovarajući korak koji bi bio od pomoći dotičnom anonimnom djetetu. Inače, vrlo je važno da sve informacije koje iščitajte u bilo kojem od upitnika ne dijelite sa drugima, ma ko oni bili.

U slučaju kada Vama dijete priđe i otkrije da je doživjelo neki oblik zlostavljanja i ozbiljnijeg fizičkog kažnjavanja vrlo je važno da uradite sljedeće:

- prvo pružite podršku i ohrabrenje djetetu
- nikada ne obećate stvari koje ne možete izvršiti
- odmah otvoreno djetetu kažete da ćete o tome razgovarati s Vašim nadređenima i da postoji mogućnost da će on/ona ili nadležne vlasti kontaktirati dijete i/ili njegovu/njezinu obitelj.

Istraživačima će biti podijeljene kartice sa brojevima telefona mjesno nadležnih organa socijalnog staranja kao i SOS telefona, ali bilo koji potez prema ovim institucijama mora biti u dogovoru sa glavnim istraživačem (Jelena Brkić Šmigoc) i voditeljem projekta (Emir Vajzović)

Kao generalna strategija za sve zemlje u kojima se sprovodi istraživanje a kada se desi slučaj da istraživaču, bilo u školi ili u kućanstvu, priđe dijete i traži pomoć - preporučuje se sljedeće:

Kada Vam se dijete obrati tražeći pomoć

Vaš odgovor na djetetovo očitovanje je ključan. Ohrabrite dijete da govori otvoreno i nemojte davati osuđujuće komentare. Pokažite da **razumijete** i **uzimate ozbiljno** ono što Vam dijete govori. Nemojte pokazivati znakove nepovjerenja.

Dajte djetetu podršku govoreći mu/joj:

- *Dobro si učinio/učinila što si mi to rekao/rekla*
- *Jako mi je žao što ti se to dogodilo.*
- *Niko ne zaslužuje da se netko tako ponaša prema njemu*
- *Nisi ti kriv/kriva za to što ti se dogodilo.*

Recite djetetu da postoje ljudi koji mu/joj mogu pomoći i da mu/joj možete dati broj telefona lokalne službe koju može nazvati i tražiti **daljnju pomoć**. Posebno pazite da dijete zapamti broj telefona umjesto da ga zapiše jer, ukoliko zlostavljač nađe pismene informacije o kontaktu, dijete će biti u još većoj opasnosti.

Pokušajte dobiti što više informacija o:

- djetetovim kontakt podacima
- identitetu zlostavljača
- vrsti i težini zlostavljanja
- osobama/službama kojima se dijete već obratilo za pomoć (ako ih ima) i događajima koji su uslijedili (ako ih je bilo)

Kada se radi o starijoj djeci (i općenito o lakšim slučajevima zlostavljanja), možete pokušati saznati koje rješenje dijete smatra najboljim.

U slučaju težeg zlostavljanja (npr. slučajevi u kojima procijenite da je djetetova sigurnost ugrožena ili koje ste obavezni prijaviti), **morate reći djetetu** da to trebate prijaviti nadležnim vlastima, te što može očekivati da će se dogoditi nakon Vašeg izvještaja. Ako Vi niste osoba koja će donijeti tu odluku, trebate reći djetetu da ćete o tome razgovarati s Vašim nadređenima i da postoji mogućnost da će on/ona ili nadležne vlasti kontaktirati dijete i/ili njegovu/njezinu obitelj.

Naposlijetku, NIKADA ne smijete ništa obećavati (čak ni dati naslutiti) ako niste sigurni da ćete moći održati obećanje.

D.9. Sigurnost sudionika i istraživača

Sigurnost sudionika Vam mora biti na prvom mjestu; Vaša sigurnost je jednako važna.

Kad god se pojavi zabrinutost u vezi sigurnosti, od Vas se očekuje da reagirate na odgovarajući način. Neka od glavnih pravila su:

- Nikada ne smijete ići sami na teren (u školu ili kućanstvo); uvijek trebate biti u pratnji barem jednog suradnika-istraživača (čak i kada idete u kućanstvo samo da pokupite upitnik).
- Kada ste na terenu, uvijek morate nositi svoju značku koja označava da ste zaposlenik organizacije koja provodi istraživanje

- Vaš lokalni koordinator terena treba uvijek znati gdje se nalazite; obavijestite ga/ju o bilo kakvim nepredviđenim promjenama u svom rasporedu.
- Istraživač(i)
  - Treba prekinuti intervju kad god treća osoba uđe u prostoriju u kojoj se provodi intervju, sve dok se ponovno ne ostvari privatnost, ili kada postoji mogućnost da vas drugi slušaju
  - nikada ne primjenjujte upitnike kada su druge osobe (npr. profesori) prisutne u učionici.
- Vaš koordinator terenskog istraživanja će kontaktirati lokalne službe kojima ćete uputiti slučajeve u kojima je otkriveno zlostavljanje u skladu sa važećim zakonskim i etičkim rješenjima u Bosni i Hercegovini.
- U javnosti uvijek trebate opisivati istraživanje na isti način, koristeći opis koji se nalazi u poglavlju D7.
- Strogo se pridržavajte sigurnosnog plana koji je razvijen za otkrivene slučajeve zlostavljanja/slučajeve gdje postoji sumnja na zlostavljanje (poglavlje D8).

Sigurnosni plan ako mislite da ste Vi (ili dijete) u opasnosti:

Pokušajte tačno procijeniti postoji li zaista opasnost i koliko je ozbiljna

- Uvijek imajte sa sobom
  - mobitel koji treba biti uključen (ali sa isključenim zvukom) i broj telefona za hitne slučajeve (npr. broj Vašeg lokalnog koordinatora) u memoriji tako da ga, ukoliko je to potrebno, možete nazvati što je brže moguće
  - Vašu karticu sa korisnim telefonskim brojevima (koji se koriste u hitnim slučajevima)
- Nemojte biti agresivni, neovisno o tome koliko Vas je neko isprovocirao
- **Nemojte sami pokušati riješiti opasnu situaciju.** Ovisno o situaciji:
  - tražite pomoć od svog suradnika-istraživača, lokalnog koordinatora, nadležnih vlasti
  - napustite lokaciju zajedno sa svojim suradnikom-istraživačem; ako to nije moguće, javite mu/joj da ste morali otići kako bi pošao/pošla za Vama
  - što prije javite svom lokalnom koordinatoru šta se dogodilo
- Sve što Vas brine, koliko god se Vama ili Vašem suradniku-istraživaču činilo nevažnim, prijavite na dnevnom **supervizijskom susretu**.

D.10. Što učiniti ako...

Što učiniti ako dijete:	
odbije ispuniti upitnik (označi "Ne" u obrascu za pristanak djeteta)?	Dijete ima pravo reći NE. Zamolite dijete da se bavi nekim drugim aktivnostima i da pri tome ne ometa druge koji rade. Pitajte dijete želi li vam odgovoriti zašto ne čeli sudjelovati i taj odgovor zapišite u svoje bilješke sa istraživanja. Ukoliko dijete ne želi da Vam da odgovor nemojte inzistirati.
zatraži da ispuni upitnik u učionici, ali roditelji NISU dali pristanak?	Budući da moramo imati roditeljski pristanak kada su u pitanju djeca ispod 14 godina - ukoliko dijete zatraži da sudjeluje unatoč roditeljskoj zabrani u tom slučaju ćete morati na lijep način djetetu pojasniti (njemu osobno, a ne pred cijelim razredom) da budući da njegovi roditelji mu nisu dopustili sudjelovanje u istraživanju da

	<p>moramo poštivati njihovu volju.</p>
<p>otkrije iskustvo zlostavljanja/zanemarivanja u svom anonimnom upitniku ili osobno?</p>	<p>U slučaju kada dijete u upitniku otkrije da je doživjelo neki od oblika zlostavljanja Vi kao istraživač ste dužni tu informaciju pružiti glavnom istraživaču. Institut za društvena istraživanja će kao partner sa školom u kojoj su prikupljeni takvi upitnici obavijestiti školu o tome i zajedno s njima razraditi svaki daljnji korak u otkrivanju i pomoći takvom djetetu, pri tome radeći u najboljem interesu djeteta. Vrlo je važno da Vi da, ukoliko pročitate u nekom od upitnika da zlostavljanje postoji, o tome ni u kom slučaju ne pričate ni s kim jer se takvim postupanjem nanosi šteta djetetu, a u cilju nam je njegova zaštita i najbolji interes djeteta.</p> <p>- Pokažite da razumijete i uzimate ozbiljno ono što Vam dijete govori.</p> <p>- Dajte djetetu podršku govoreći mu/joj:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Dobro si učinio/učinila što si mi to rekao/rekla</i> ▪ <i>Jako mi je žao što ti se to dogodilo.</i> ▪ <i>Niko ne zaslužuje da se netko tako ponaša prema njemu</i> ▪ <i>Nisi ti kriv/kriva za to što ti se dogodilo.</i> <p>- Recite djetetu da postoje ljudi koji mu/joj mogu pomoći i da mu/joj možete dati broj telefona lokalne službe koju može nazvati i tražiti daljnju pomoć (sjetite se da ste mu dali Zahvalnicu za sudjelovanje u istraživanju gdje postoje brojevi koje on može pozvati).</p> <p>- O tome obavezno obavijestite glavnog istraživača kako bi se mogli dogovoriti naknadni koraci.</p>
<p>otkrije teško zlostavljanje, ali traži od istraživača da nikome ne kaže o tome?</p>	<p>1. pružite podršku i ohrabrenje djetetu kao što je opisano gore.</p> <p>2. nikada ne obećajte stvari koje ne možete izvršiti</p> <p>3. odmah otvoreno djetetu kažite da ste vi dužni o tome obavijestiti neke druge ljude, tj. da ćete o tome razgovarati s Vašim nadređenima i da postoji mogućnost da će on/ona ili nadležne vlasti kontaktirati dijete i/ili njegovu/njezinu obitelj.</p>
<p>Šta učiniti ako profesor:</p>	
<p>insistira da bude prisutan/prisutna u učionici tijekom ispunjavanja</p>	<p>Recite mu/joj pristojno, ali čvrsto: “Žao mi je, ali u učionici ne smije biti niko osim istraživača i učenika”. Ako on/ona insistira, uputite ga/ju direktoru/ravnateljici škole (ako postoji dogovor o tome s njim/njom) i/ili Vašem lokalnom koordinatorskom osoblju</p>
<p>zamoli istraživače da mu/joj daju upitnik da ga pročita ili zadrži?</p>	<p>Recite mu/joj: “žao mi je, ali to nije dopušteno”</p>
<p>izrazi negativan stav prema temi, istraživanju ili istraživačima</p>	<p>Ako mu/joj morate odgovoriti, pristojno kažite nešto neutralno poput: “ovo je vrlo važno pitanje u većini zemalja” ili “ovo je vrlo važno pitanje za neke ljude”</p>
<p>prigovori da nije bio/bila informiran/informirana o istraživanju?</p>	<p>“Žao mi je. Vjerojatno ste u pravu, ali škola je primila pismo od <Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice – Vijeća za djecu kao i od nadležnog ministarstva obrazovanja područja u kojem živite (kantona u FBiH, RS ili DB BiH)>; također smo poslali informativno pismo ravnatelju/direktoru škole i vijeću profesora”</p>
<p>otkrije slučaj (sumnju na) zlostavljanja/zanemarivanja kod kuće ili u školi?</p>	<p>Pokušajte prikupiti što više informacija o djetetu i vrsti zlostavljanja (za slučaj da ćete trebati napisati izvještaj).</p> <p>Ako su profesori zakonom obavezni prijaviti slučajeve zlostavljanja/zanemarivanja, obavijestite ga/ju o tome i pokušajte</p>

	<p>saznati zbog kojih razloga (ako postoje) oklijeva podnijeti prijavu. Pokušajte saznati namjerava li prijaviti taj slučaj U svakom slučaju, istraživač o tom slučaju treba razgovarati s lokalnim koordinatorom na dnevnom supervizijskom sastanku</p>
otkrije slučaj zlostavljanja/zanemarivanja, ali želi zadržati anonimnost?	<p>Postupite kako je gore navedeno</p> <p>Ako je slučaj potvrđen na neki drugi način (npr. dijete Vam je također prijavilo slučaj), možete ga prijaviti bez otkrivanja imena profesora.</p>
Što učiniti ako roditelj:	
nazove istraživača da prigovori u vezi sadržaja nekih pitanja?	<p>Pokušajte utvrditi koji su točno prigovori roditelja. Objasnite mu/joj da je problem zlostavljanja i zanemarivanja važno pitanje u cijelom svijetu i da dovodi do ozbiljnih posljedica za fizičko i mentalno zdravlje mnoge djece koja su zlostavljana i/ili zanemarivana. Također mu/joj možete objasniti da sva djeca (uključujući njegovu/njenu) mogu imati koristi od ovakvih istraživanja jer ona služe kao preventivna poruka koja može pomoći djeci da shvate da se nemaju čega sramiti ako dožive zlostavljanje, da je to pitanje o kojem se razgovara u njihovoj obitelji i njihovoj školi; također može pomoći djeci da uvježbaju kako reagirati (što mogu učiniti) u slučaju da dožive takvo iskustvo; hoće li tražiti pomoć i od koga?. Ako roditelj i dalje bude nezadovoljan ili traži daljnja objašnjenja koja mu ne možete dati, ljubazno ga/ju uputite lokalnom koordinatoru i/ili znanstvenom koordinatoru i dajte mu/joj njihove kontakt brojeve.</p>

ANEKSI

Aneks 1: Moguća pitanja sudionika i standardizirani odgovori

U nastavku slijede pitanja koja sudionici (roditelji ili djeca) mogu postaviti. Navedeni su i **standardizirani odgovori** na neka od mogućih pitanja.⁴ Trebate biti upoznati s njima, kao i sa svim postupcima koji se koriste u istraživanju, kako biste sa sigurnošću mogli reagirati na moguće brige koje sudionici mogu imati.

Dole navedeni odgovori su namijenjeni i za djecu i za roditelje te za obje situacije prikupljanja podataka (ispunjavanje upitnika i intervju), osim ako je navedeno drugačije.

Nemojte izmišljati vlastite odgovore na nepredviđena pitanja: samo zapišite pitanje i o njemu će se raspraviti na dnevnom supervizijskom susretu.

Ko provodi ovo istraživanje (ili izražavanje sumnjičavosti u vezi organizacije ili ciljeva istraživanja)?

Ovo istraživanje provodi Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Sarajevo, u suradnji sa Institutom za zdravlje djeteta u Grčkoj. Istraživanje se istovremeno provodi u 9 zemalja Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Grčka, Rumunjska, Srbija i Turska). Sve ove zemlje surađuju kako bismo što bolje razumjeli probleme koji utječu na fizičko i psihičko zdravlje djece te probleme s kojima se roditelji ponekad suočavaju tijekom odgoja djece.

Svaki istraživač sa sobom treba imati i pismo koje potvrđuje njegovu/njezinu vezu s organizacijom koja provodi istraživanje te identifikacijsku karticu (personalizirani bedž istraživača), koja je posebno izrađena za ovu svrhu. Pismo možete pokazati bilo kome ko oklijeva ili izražava sumnju. Možete se pozvati i na činjenicu da su Europska komisija i lokalne vlasti (npr. nadležno ministarstvo znanosti, obrazovanja, kulture i sporta), te direktori škola, odobrili ovo istraživanje.

Ko financira ovo istraživanje?

Istraživanje sufinanciraju Sedmi okvirni program za nauku i tehnologiju Europske komisije i, u BiH, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Hoćete li koristiti moje ime? Kako mogu biti siguran/na da ćete zadržati povjerljivost?

Roditelji	Djeca
Vaše ime se ne navodi nigdje u upitniku. Nama je važno samo objediniti odgovore roditelja i njihove djece koja sudjeluju u istraživanju. Nigdje nećemo navoditi pojedinačne odgovore. Svi istraživači koji rade na ovom istraživanju su posebno obučeni o pitanju povjerljivosti i svi	Tvoje ime se ne navodi nigdje u upitniku. Nama je važno samo objediniti odgovore sve djece koja će ispuniti upitnik/ s kojom ćemo razgovarati. Svi istraživači su posebno obučeni za to. Nitko neće saznati što si odgovorio/la na pitanja/što si mi rekao/la,

⁴ Ovaj Aneks se temelji na dijelu ISPCAN priručnika za ICAST-CH upitnik (ISPCAN, 2006a, p.6) pod nazivom "Često postavljana pitanja" te na dijelu ISPCAN Priručnika za ICAST-P upitnik (ISPCAN, 2006b, p.8) pod nazivom "Odgovori na moguća pitanja u odabranim kućanstvima", koji su prilagođeni i nadopunjeni dodatnim pitanjima i odgovorima.

<p>moramo pratiti određene korake koji su razvijeni kako bi se osiguralo da informacije prikupljene od pojedinih sudionika ostanu povjerljive. Niko neće saznati što ste odgovorili na pitanja/što ste mi rekli, osim ako nečiji život nije u opasnosti ili ako Vi sami poželite o tome s nekim razgovarati.</p>	<p>osim ako nečiji život nije u opasnosti ili ako ti poželiš o tome s nekim razgovarati.</p>
--	--

Što će se dogoditi ako ne želim sudjelovati ili ako kasnije poželim odustati?

Roditelji	Djeca
<p>Ništa! Niste obavezni sudjelovati. Ipak, nadamo se da ćete sudjelovati jer nam je vrlo važno saznati mišljenja što većeg broja roditelja i djece. Vaši odgovori i odgovori Vašeg djeteta će nam pomoći da ustanovimo kakve bi usluge bile korisne obiteljima i djeci u BiH i/ili Vašoj zajednici. Nadalje, želio/željela bih vas podsjetiti da možete odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje ili prekinuti intervju/prestatu ispunjavati upitnik kad god želite; isto vrijedi i za Vaše dijete.</p>	<p>Ništa! Ne moraš sudjelovati. Ipak, nadamo se da ćeš sudjelovati jer nam je vrlo važno saznati mišljenja što većeg broja djece. Tvoji odgovori će nam pomoći da saznamo kakve bi usluge bile korisne djeci u BiH i/ili tvojoj zajednici. Nadalje, želio/željela bih te podsjetiti da možeš odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje ili me zamoliti da prekinemo intervju/prestaneš ispunjavati upitnik kad god želiš.</p>

Koliko dugo će ovo trajati?

Upitnik	
Roditelji	Djeca
<p>Obično traje 25-30 minuta; no trajanje se razlikuje od osobe do osobe, ovisno o tome koliko želite napisati.</p>	<p>Obično traje 30-45 minuta, no trajanje se razlikuje od osobe do osobe, ovisno o tome koliko želiš napisati.</p>

Intervju

Roditelji	Djeca
<p>Obično traje oko 60 minuta; no trajanje se razlikuje od osobe do osobe, ovisno o tome koliko toga želite reći.</p>	<p>Obično traje oko 60 minuta; no trajanje se razlikuje od osobe do osobe, ovisno o tome koliko toga želiš reći.</p>

Kako ste dobili moje ime/ adresu/ broj telefona?

Upitnik	
Roditelji	Djeca
<p>Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine – Vijeće za djecu i nadležno ministarstvo obrazovanja/Prosvjetno-pedagoški</p>	<p>Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine – Vijeće za djecu i nadležno ministarstvo obrazovanja/</p>

zavod pružilo nam je listu svih škola u BiH. Nasumično smo (po slučaju) odabrali neke škole i među njima je i škola koju pohađa Vaše dijete. Tako smo došli do Vas jer nas ne zanima samo stajalište djece, već i mišljenje roditelja. Ne znamo (niti moramo znati) Vaše ime.	Prosvjetno-pedagoški zavod pružilo nam je listu svih škola u BiH. Nasumično smo (po slučaju) odabrali neke škole i tvoja škola je izabrana da sudjeluje u istraživanju. Tako smo došli do tebe. Ne znamo (niti moramo znati) tvoje ime.
---	---

Intervju

Roditelji	Djeca
Naše istraživanje se provodi s djecom koja redovno pohađaju školu, sa djecom koja su napustila školu i njihovim roditeljima. Škola koju je Vaše dijete pohađalo nam je dala Vaše kontakt podatke kako bismo mogli provesti intervju s Vašim djetetom i jednim od njegovih roditelja/skrbnika. Tako smo došli do Vas i ne moramo znati Vaše puno ime i prezime. Vaše podatke smo tražili samo kako bismo Vas mogli kontaktirati i pozvati da sudjelujete u našem istraživanju.	Naše istraživanje se provodi s djecom koja redovno pohađaju školu i sa djecom koja su napustila školu. Škola koju si pohađao/la nam je dala kontakt podatke tvojih roditelja kako bismo mogli provesti intervju s tobom i jednim od tvojih roditelja/skrbnika. Tako smo došli do tebe i ne moramo znati tvoje puno ime i prezime. Podatke o tvojim roditeljima smo tražili samo kako bismo te mogli kontaktirati i pozvati da sudjeluješ u našem istraživanju.

Što ćete me pitati? / Koja je tema ovog istraživanja? / Zašto provodite ovo istraživanje?

Zanimaju nas problemi koje roditelji i djeca mogu imati u svom međusobnom odnosu, metode koje koriste za njihovo rješavanje i učinkovitost tih metoda. Želimo istražiti i neka pitanja povezana sa zdravljem i mentalnim zdravljem djece, u kontekstu njihovih obitelji. Vaši odgovori i odgovori Vašeg djeteta/tvojih roditelja će nam pomoći da saznamo kakve bi službe bile korisne obiteljima i djeci.

Kako / Zašto ste odabrali mene/moje dijete?

Upitnik	Intervju
Nasumično smo odabrali neke [vrsta škole, npr. osnovna] škole između svih škola u Bosni i Hercegovini. Roditelji: Škola koju pohađa Vaš sin/Vaša kćer je odabrana u naš uzorak i sva djeca u njegovom/njezinom razredu (i njihovi roditelji) su pozvani da sudjeluju u istraživanju. Djeca: Tvoja škola je izabrana u naš uzorak i zato smo došli u tvoj razred.	Jedini kriterij kojim smo se vodili da bismo došli do Vas/tebe je taj da ne želimo čuti samo mišljenja one djece koja redovno pohađaju nastavu i njihovih roditelja, već i mišljenja djece koja su odustala od školovanja te njihovih roditelja.

➤ **Provodi li se ovo istraživanje u cijeloj Bosni i Hercegovini ili samo u našem entitetu/kantonu-županiji/gradu?**

Ovo istraživanje se istovremeno provodi na području cijele Bosne i Hercegovine te u 8 drugih zemalja (Albaniji, Bugarskoj, Hrvatskoj, Makedoniji, Grčkoj, Rumunjskoj, Srbiji i Turskoj).

➤ **Želite li saznati da li ja zlostavljam svoje dijete?**

Naše istraživanje se bavi iskustvima koja djeca doživljavaju kod kuće. Posebno nas zanimaju metode koje djeca i roditelji koriste za međusobnu komunikaciju o različitim pitanjima i zato smo usmjereni i na djecu i na roditelje. Ta pitanja uključuju i discipliniranje djece i ponekad se uistinu događa da neki roditelji zlostavljaju ili zanemaruju svoju djecu.

➤ **Postavljate li ista pitanja i mom djetetu?**

Djecu ispitujemo o istim temama, ali njihov upitnik nije identičan Vašem. Vaše dijete ćemo dodatno pitati o njegovim/njenim iskustvima s vršnjacima i drugom djecom.

➤ **Standardizirani odgovori koje trebate dati sudionicima ako Vas, tijekom prikupljanja podataka, traže sljedeća pojašnjenja:**

➤ **Odgovori na pitanja koja bi mogla postaviti djeca**

Broj pitanja	Pitanja iz ICAST-C (Upitnik za djecu i mlade)	Standardiziran odgovor
3	Da li da ovdje napišem ime svoje škole?	Da.
5.2	Šta znači „nivo obrazovanja“?	Znači posljedni razred škole ili stepen obrazovanja koju su završili tvoji roditelji.
	Šta znači „post-diplomski studij“ (magistarski, doktorat)	To je studij koji neko polazi nakon što stekne fakultetsku diplomu. ILI To je školovanje na koje ide osoba koja već ima diplomu s fakulteta
5_6	Da li da i za sebe napišem?	Ne. Ali bi trebao/la napisati za ostale ukućane koji s tobom žive.
	Moj djed i moja baka/nana žive u istoj kući ali žive odvojeno, na drugom spratu; kako da odgovorim?	Ako osjećaš kao da živite u istoj kuću onda napiši DA; naročito ako zajedno provodite vrijeme, cijeli dan ili većinu dana; ako se brinu o tebi onda – DA, vi živite skupa.
	Šta mislite pod ovim „ostala rodbina“? Da li treba da napišemo njihova imena?	Ostala rodbina su osobe koje su vam krvni srodnici: tetke, ujne, strike, dajdže, amidže, rođaci i tako dalje. Molim te da ne pišeš njihova imena u upitniku kako bi se očuvala anonimnost.
	Ja ne živim u domu, ja živim u ustanovi.	Onda, možda bi trebao/la da označiš kvadratić gdje stoji „Ljudi koji mi nisu rodbina“, i da napišeš ime ustanove u kojoj živiš. Ako tokom nekih dana u sedmici/tjednu ili mjesecu živiš drugdje onda bi trebao/la da označiš i druge odgovarajuće kvadratiće u ovom pitanju.
7	Da li mislite: <ul style="list-style-type: none"> ▪ da sam krišćan/musliman/jevrej ili da li vjerujem u Boga? ▪ da li vjerujem u nešto? 	Mislimo da li si, naprimjer krišćan/hrišćan/musliman/jevrej ili pripadaš nekoj drugoj religijskoj skupini
	Da li pripadam nekoj religiji ako	Treba da odgovoriš u skladu sa svojim osjećajima ili

	slavim božić, uskrs/vaskrs, bajram, sabat/pesah, ali ne idem u crkvu/džamiju/sinagogu?	stavom svoje obitelji/porodici prema religiji
9	Šta znači „narodnost, nacionalna pripadnost“?	Nacionalnost označava zemlju kojoj pripadaš, zemlju čiji si građanin bilo da si tamo rođen/a ili si postao/la građanin nakon što si živio/la određen broj godina (državljanin/državljanstvo). Drugim riječima, to znači da si građanin BiH. Narodnost označava narod kojem pripadaš u zemlji u kojoj živiš i čiji si građanin. To znači da si: Bošnjak/kinja, Srbin/kinja, Hrvat/ica, Jevrej/ka, Rom/kinja, Slovenac/ka Crogorac/ka, Mađar/ka ili pripadnik druge narodnosti ili druge nacionalnosti.
	Koja je razlika između etničke pripadnosti („narodnosti“) i nacionalnosti?	Etnicitet (znači isto što i „narodnost“ objašnjena u gornjem smislu), znači da si pripadnik/ca neke etničke grupe: konstitutivnog naroda ili etničke manjine. To znači da si: Bošnjak/kinja, Srbin/kinja, Hrvat/ica ili Jevrej/ka, Rom/kinja, Slovenac/ka Crogorac/ka, Mađar/ka, Slovak/kinja, Čeh/inja ili pripadnik/ca druge etničke skupine.
10.1	Šta mislite pod ovim “sigurno“?	To znači da se osjećaš zaštićeno, bez straha od opasnosti da će te neko povrijediti, i ne osjećaš se ugroženo.
10.3	Da li da označim samo jedno polje ili više njih u svom odgovoru?	U ovom pitanju možete označiti onoliko kvadratića koliko želite.
11	Šta je „alkohol“?	Piće koje sadrži alkohol, naročito vino, piva, viski ili druga pića.
	Šta ako se ovo desilo a ja se nisam plašio/la?	Treba da odgovoriš sa „da“ samo ako je sve što je opisano u odgovoru za tebe tačno; u suprotnom moraš odgovoriti sa „ne“.
15α	Šta znači „ubijen“?	Ako je neka osoba ubijena od strane druge
19B	Šta znači „proklinjao te“?	To znači da ti neko misli neku ružnu misao i želi da ti se desi nešto loše; tako, to je kad neko nekome želi nesreću ili da mu/joj se nešto loše dogodi.
19.2	Šta znači „optuživao te“?	Kada te neko smatra odgovornim za nešto loše što se desilo, naročito ako kaže da je to što se desilo tvoja krivica.
19.4	Za koje situacije? Kada je to važno ili nešto manje važno?	Za bilo što; nije bitno da li je više ili manje važno ili je čak nevažno.
19.5	Da li “nagraditi me“ znači davati mi poklone?	Nagrada može biti dar ili usluga ali može također biti i usmena pohvala za lijepo ponašanje.
19.7	Šta znači „privilegija“ (povlastica)?	To je posebno pravo, usluga ili poseban tretman koji uživaš (koji ti je pružen) iz naročitih razloga; npr. to mogu biti neke aktivnosti (gledaš TV do kasno navečer) ili nešto što posjeduješ (kupi ti se najdraža igračka) a u dogovoru sa svojim roditeljima, i koje ti se može oduzeti ukoliko se pravilno ne ponašaš.
	Šta je „džeparac“?	To je novac koji ti redovno daju roditelji (jednom dnevno, sedmično/tjedno ili mjesečno), a koji možeš trošiti kako želiš.
22	On/a... je rekla da će on/a živjeti negdje drugo (ali znao sam da neće otići). Da li da odgovorim sa „da“?	Treba da odgovoriš sa „da“. Ali, ako želiš, možeš napisati ovdje, u ovom praznom prostoru ispod.
25	Ovo mi se desilo ali se nisam osjećao/la loše ili tužno; Ignorirao/la sam to dijete; trebam li odgovoriti sa „da“?	Ne. Treba da odgovoriš sa „da“ samo ukoliko je to učinio/la kako bi povrijedio/la tvoje osjećaje ili učiona/la da se osjećaš loše).
36A	Šta znači „opržio, opario“?	To znači da te je opekao sa vrelom vodom ili drugom tekućinom ili parom.
39A	Šta znači ovo pitanje?	Znači da, naprimjer, natjerao/la te da klečiš na koljenima ili da stojiš na jednoj nozi, gledaš u zid, stojiš u kutu itd.

41	“Uznemirio me”, da li mislite pozitivno ili negativno?	Mislimo da li ti je to učinilo da se osjećaš loše ili neugodno.
45A	Kada kažete „seksualne stvari“ da li mislite i na ljubljenje/dodirivanje?	Da, i na ljubljenje/dodirivanje.
11-14 18-24	Da li mislite samo na ljude u mojoj porodici koji žive samnom u istoj kući (domu) ili na drugu rodbinu?	Moraš odgovoriti sa „da“ samo ako je ovo učinjeno od osobe koja živi u istoj kući (domu) bez obzira da li su i rodbina ili ne; nije važno da li se desilo unutar ili van kuće. Ako je to uradila rodbina koja živi u drugoj kući, moraš odgovoriti sa „ne“.
„Želiš li reći više o tome?“		
	Da li je obavezno i ovdje pisati nešto?	Ne. Samo ako bi želio/la napisati nešto kao: ko je to učinio ili kako se to desilo, ili ako želiš da nešto objasniš.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koliko trebam napisati? ▪ Koliko detaljni moraju biti moji odgovori? 	Ne moraš pisati ništa detaljno. Molimo te, samo napiši o tom iskustvu onoliko koliko želiš da podjeliš sa nama.
Bilo koje pitanje		
	Da, moj <...> mi je ovo učinio ali to je bila šala (za zabavu)	Ako želiš, možeš u prazan prostor ispod upisati da je to bila šala ali bi trebao/la napisati koliko ti se to puta dogodilo (bez obzira bila u pitanju šala ili ne).
	Dijete vam nešto opisuje i pita vas „da li da ovo napišem u odgovoru“?	<p>Ako, na bazi ovih gore odgovora, niste sigurni da je pravi odgovor na pitanje djeteta „DA/NE“, onda morate reći:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ “Odgovori na pitanje onako kako ga razumješ“ ▪ “Pokušaj da odgovoriš na način na koji ćeš najbolje izraziti svoje mišljenje“ <p>Možete, dodatno, uputiti dijete:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ “Možeš to napisati ovdje, u polju „Želiš li reći više o tome“
Skala		
	Jako je važno da dam tačan odgovor (naročito, broj puta koliko se nešto desilo)?	Jeste! Ali, ukoliko ti je teško da izračunaš, možeš ugrubo ocjeniti (npr., 13-50 puta u prošloj godini znači nekoliko puta po mjesecu)
	Ako se nešto desilo u prošlosti ali ne prije godinu dana i samo jednom, kako bih trebao/la odgovoriti? „Nikad“ ili „dešavalo se prije“?	Treba da označiš polje „ne u prošloj godini ali se dešavalo ranije“ I – ako želiš možeš napisati da se desilo ranije samo jednom, u polju „Želiš li reći više o tome“.

Odgovori na pitanja koja bi mogli postaviti roditelji

Broj pitanja	Pitanja o upitniku za roditelje ICAST-P	Standardizirani odgovor
5.1	Trebam li također označiti dijete za koje odgovaram u pitanju (da on/a živi u istom kućanstvu)	Ne, morate označiti SVE druge osobe, osim djeteta za koje odgovarate. Za svaku osobu, morate označiti u kojem je on/a odnosu sa djetetom. Nemojte zaboraviti označiti sebe, također.
6	Mislite li na treću osobu, osim mene i oca/majke?	Ne, mislimo -osim Vas- ko je druga osoba (ako postoji druga osoba) koja se redovno brine o djetetu. Ova druga osoba može biti ili drugi roditelj ili neka druga osoba. Ako postoji više osoba koje se brinu dijete, u pitanju br. 7 koje slijedi, trebate izabrati samo jednu osobu koja se najčešće brine za dijete.
7.1 & 8-39a	Za koju drugu osobu trebam odgovoriti na ova pitanja?	<p>Ovisno o slučaju uputite ispitanika na osnovu sljedećih, hijerarhijski poredanih, opcija:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ za drugog roditelja djeteta (ako žive zajedno) ▪ za drugog roditelja koji nije biološki (očuh, maćeha), a koji živi u istom kućanstvu sa djetetom ili za drugog roditelja djeteta (koji živi u drugom

		kućanstvu) <ul style="list-style-type: none"> ▪ za <... > za koga ste rekli u pitanju 7 da se brine za dijete ▪ za koju drugu osobu biste vi željeli odgovoriti? (obzirom da ništa od navedenog iznad nije validno)
	Teško mi je/nije u redu da ja/ne želim odgovoriti u ime drugog roditelja/skrbnika	Naravno da niste obavezani i da možete odlučiti da ne odgovorite na bilo koje pitanje na koje to ne želite. Ali, ukoliko Vam to nije prevelik problem, ja bih Vas ljubazno zamolio/zamoljela da pokušate odgovoriti na pitanja o drugom roditelju/skrbniku također, najbolje što možete.
	Ako roditelj nastavi odbijati	To je OK! Možete odgovoriti samo za sebe.
8	Za koje situacije? Kada je u pitanju nešto važno ili nešto što je nevažno?	Za bilo šta, nevažno je koliko je bilo bitno to u čemu je dijete pogriješilo.
17a	Rekao sam mu/joj da <ul style="list-style-type: none"> ▪ <...>, ali nisam to namjeravao/la uraditi ▪ Da ću ga/je ostaviti ispred <...> i da će ga <...> odnijeti Trebam li odgovoriti sa da	Da. U ovom vas se pitanju pita da li ste na ovaj način prijetili djetetu, a ne da li ste sproveli ili da li ste namjeravali sprovesti prijetnju u djelo ili ne.
24	Mislite li na obično udaranje po stražnjici ili nešto gore?	Mislimo na udaranje djeteta po stražnjici, bez obzira na to koliko puta ili koliko jako ste ga/ju udarili.
28 a-b-c	Ako sam mu/joj samo prijetio/la da ću to uraditi, ali nikad to nisam i učinio/la?	Ako ste prijetili da ćete to uraditi, ali niste, to se onda ne ubraja u ovo pitanje, jer pitamo vas jeste li to uradili i koliko puta.
34a	Prijetio sam mu/joj da da ću ga/je ozlijediti, ali ne i ubiti (ili obrnuto)	Nije važno da li ste uradili samo jedno ili oboje od ovoga što vas pitamo.
34a	Rekao/la sam svom djetetu „Ubit ću te“, ali to nije bila prijetnja, nisam to mislio/la ozbiljno, šalio/la sam se.	U tom slučaju to se ne računa kao „prijetio/la da ću ga ozlijediti ili ubiti“ Važna napomena: Ovo vrijedi samo ako je fraza upotrijebljena u prenesenom značenju
38.2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uradio/la sam <....> mom djetetu. Mislite li da se osjećalo poniženo? ▪ Upoređivao/la sam ga sa nekim drugim, ali ne način da ga ponizim ▪ Htio/Htjela sam ga poniziti, ali se on/a nije osjećao/la tako 	Ja ne mogu znati kako se Vaše dijete osjećalo; Vi morate procijeniti, prema vašem mišljenju da li se osjećalo poniženo ili ne. Trebali biste računati samo one slučajeve kada se vaše dijete osjećalo poniženo, bez obzira na to da li ste ga vi namjeravali poniziti ili ne.
42.1	Samo kod kuće ili mogu odgovoriti i za školu također?	Ne, trebate reći samo ako je to učinilo drugo dijete koje živi u kućanstvu
45	Moram li izabrati samo jedan odgovor ili više?	U ovom pitanju možete označiti koliko god odgovora želite: morate označiti SVE metode koje vi (ili drugi roditelj) koristite sa Vašim djetetom, a koje smatrate da su učinkovite, dakle, da mogu ubijediti vaše dijete da uradi ono što tražite od njega.
45	Trebam li odgovoriti na ovo pitanje imajući u vidu samo metode koje ja koristim ili i one koje koristi njegova/njena majka/otac također?	Možete odgovoriti za oboje, to jest: šta i Vi i drugi roditelj činite da ubijedite Vaše dijete da promijeni svoje ponašanje.
Demografska pitanja		
1-6	Trebam li odgovoriti na ova pitanja za oba roditelja ili samo za sebe?	Da, za oboje; trebate popuniti ovu kolonu za sebe (lijevu kolonu, ako je roditelj koji odgovara majka, desnu ako je to otac) i drugu kolonu za oca/majku djeteta
	Drugi roditelj je mrtav/ne živi sa djetetom. Trebam li ipak popuniti i ovu kolonu?	Da
	Osoba koja živi sa djetetom nije drugi roditelj, nego moj	Za drugog roditelja djeteta (bez obzira da li žive zajedno ili ne)

	partner/supružnik; za koga trebam popuniti ovu kolonu?	
	[ICAST-P je popunio skrbnik , a ne roditelj]: Za koga trebam popuniti ove podatke?	Za djetetove roditelje
Bilo koje pitanje		
<p>I uradio/la sam to svome djetetu, ali to je bilo</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „u šali“ (zbog zabave) ▪ "slučajno" 	<p>Kao i za ostala pitanja, trebate napisati koliko često se to događalo u protekloj godini ili da li se to događalo ranije (bilo u šali ili slučajno)</p> <p>Jedini izuzetak: prenesena (metaforična) upotreba fraze "Ubit ću te" (vidi također pitanje 34a)</p>	
Skala		
<p>Ako se nešto dogodilo, ne u prošloj godini, nego ranije, i samo jednom, šta trebam odgovoriti? „Nikad“ ili „Ne u prošloj godini, ali mi se događalo ranije“</p>	<p>Trebate označiti kvadratić „Ne u prošloj godini, ali mi se događalo ranije“</p>	

Važna napomena istraživačima

Nemojte zaboraviti da ne smijete vlastitim riječima pojašnjavati djetetu pitanja.

Na sva pitanja za koja ne postoji standardizirani odgovor trebate sudioniku odgovoriti: "onako kako ti to shvaćaš" ili "odgovori najbolje što možeš"

Aneks 2a: Obrazac za izvještaj – upitnici (škola)

Ime 1. istraživača:				Ime 2. istraživača:			
Naziv škole i adresa:				Razred i broj prisutnih učenika (po spolu):			Dječaci: Djevojčice:
Datum i vrijeme:	____/____/____	Od: ____:____	Do: ____:____	Kodovi podijeljenih upitnika:			

ICAST-CH				ICAST - P			
Dječje odbijenice da ispune upitnik				Roditeljske odbijenice			
Koliko?	Koji kodovi sudionika?			Koliko negativnih pristanaka za njihovo sudjelovanje?	Razlozi (ako su navedeni):		
Razlozi (ako su navedeni):							
Roditeljski pristanci				Metoda prikupljanja ICAST-P podataka			
Koliko negativnih pristanaka za sudjelovanje djeteta		Koliko nevraćenih pristanaka		☐ Samostalno ispunjavanje ☐ Intervju: _____ ☐ prikupljeno u školi ☐ prikupljeno odlaskom kod roditelja: _____			
Komentari na upitnike				Roditeljski upitnici koji nedostaju			
				Brojevi sudionika	Komentari:		
OTKRIVENO ZLOSTAVLJANJE/SUMNJA NA ZLOSTAVLJANJE (pojasniti):				BILJEŠKE:			

Aneks 2b: Obrazac za izvještaj – strukturirani intervjui

Ime osobe koja provodi intervjui:		Ime 2. istraživača:	
Datum i vrijeme:	____/____/____	Od: ____:____ Do: ____:____	☐ Roditelj ☐ Dijete

A/A	Br. sudionika	Odbijenica od roditelja	Komentari
1		☐ za sudjelovanje djeteta ☐ za sudjelovanje roditelja Razlozi/bilješke	
		Odbijenica od djeteta	
		Razlozi/bilješke	
2		☐ za sudjelovanje djeteta ☐ za sudjelovanje roditelja Razlozi/bilješke	
		Odbijenica od djeteta	
		Razlozi/bilješke	
3		☐ za sudjelovanje djeteta ☐ za sudjelovanje roditelja Razlozi/bilješke	
		Odbijenica od roditelja	
		Razlozi/bilješke	

Aneks 3a: Kartice za intervju s roditeljima

(tiskati obostrano)

Prerežite kartice na označenim mjestima i podijelite ih istraživačima. Budući da skale za odgovore nisu iste za sva pitanja, s jedne strane kartice navedeno je za koja pitanja se koristi pojedina skala.

- **Nikada u životu**

U protekloj godini (prošlih 12 mjeseci):

- **1 - 2 puta (jednom ili dvaput godišnje)**
- **3 - 5 puta (nekoliko puta godišnje)**
- **6 - 12 puta (jednom mjesečno ili svaki drugi mjesec)**
- **13-50 (nekoliko puta mjesečno)**
- **Više od 50 puta (jednom tjedno/sedmično ili češće)**

- **Ne u prošloj godini, ali se događalo ranije**

- **Ne želim odgovoriti**

- **Skoro svi**
- **Više od polovice**
- **Okolo polovice**
- **Manje od polovice**
- **Gotovo nitko/ Niko**

Roditelj: Pitanja 8-42a

Roditelj: Pitanja 47 - 48

- **Mnogo puta**
- **Ponekad**
- **Jednom ili dva puta**
- **Nikada**

- **Ne znam/ ne sjećam se**
- **Ne želim odgovoriti**

- **Ne, nikada nije učinkovito**
- **Većinu puta nije učinkovito**
- **Većinu puta je učinkovito**
- **Da, uvijek je učinkovito**

Roditelj: Pitanja 49 a-j

Roditelj: Pitanje 50

• Razgovaram s djetetom • Objašnjavam zašto je nešto dobro ili loše • Uskraćujem nešto (npr. korištenje kompjutera, gledanje TV-a kupovinu, sportske aktivnosti, džeparac, mobitel), • Pohvaljujem dijete • Obećavam nagradu (npr. kupovinu poklona) • Uspoređujem dijete sa drugom djecom • Pokušavam uvjeriti/ubijediti dijete da nešto uradi • Dajem savjete (dobar primjer) • Prestanem razgovarati s djetetom kada radi nešto nepoželjno • Pustim da snosi posljedice kako bi učilo iz svojih grešaka • Slušam djetetova objašnjenja za njegovo ponašanje	• Uskratim hranu, vodu ili zaključam u kuću • Fizički kaznim dijete (npr. udaranje, šamaranje), • Upozorim dijete na moguće posljedice njegovih postupaka • Galamim/izgrdim ga • Dogovaram pravila ponašanja zajedno s djetetom • Postavljam stroga pravila • Postavljam čvrsta/dosljedna pravila • Ponašam se onako kako savjetujem djetetu (dajem mu • Nešto drugo (navedite šta): _____

Roditelj: Pitanje 47

Aneks 3b: Kartice za intervju s djecom

(tiskati obostrano)

Prerežite kartice na označenim mjestima i podijelite ih istraživačima. Budući da skale za odgovore nisu iste za sva pitanja, s jedne strane kartice navedeno je za koja pitanja se koristi pojedina skala.

Tvoji roditelji su:

- **U braku**
- **Razvedeni/ Rastavljeni**
- **Nikada se nisu vjenčali**
- **Jedan od roditelja više nije živ**
- **Oba roditelja više nisu živa**
- **Ne želim odgovoriti**
- **Ne znam**

Koju su školu završili tvoji roditelji:

- **Nije išao/išla u školu**
- **Nekoliko razreda osnovne škole (koliko? _____)**
- **Potpuna osnovna škola (8 razreda)**
- **Srednja škola**
- **Fakultet**
- **Magisterij ili doktorat znanosti**
- **Postdiplomski studij (magisterij, doktorat)**
- **Ne znam**

Dijete: Pitanje 5.1

Dijete: Pitanje 5.2

- **Uvijek**
- **Često**
- **Rijetko**
- **Nikada**

- **Nikada u životu**

U protekloj godini (prošlih 12 mjeseci):

- **1 - 2 puta (jednom ili dva puta u godini)**
- **3 - 5 puta (nekoliko puta u godini)**
- **6 - 12 puta (mjesečno ili svaki drugi mjesec)**
- **13 - 50 puta (nekoliko puta u mjesecu)**
- **Više od 50 puta (jednom tjedno/sedmično ili češće)**
- **Ne u prošloj godini, ali se dogodilo ranije**
- **Ne želim odgovoriti**

Dijete: Pitanja 10.1 – 10.2

Dijete: Pitanja (11-14) i (18A – 46)

- **Da**
- **Nisam sigurna**
- **Ne**
- Ne u prošloj godini, ali **se dogodilo ranije**

- **Da**
- **Nisam siguran**
- **Ne**
- Ne u prošloj godini, ali **se dogodilo ranije**

Djevojčica: Pitanja (15a - 17)

Dječak: Pitanja (15a - 17)

• Razgovor sa mnom • Da mi objasne zašto je nešto dobro ili loše • Da mi nešto uskrate (npr. korištenje kompjutera, gledanje TV-a, kupovanje, sportske aktivnosti, džeparac, mobitel), • Da me pohvale • Da mi obećaju nagrade (npr. kupovanje poklona) • Da me uspoređuju s drugom djecom • Da me uvjeravaju/ubjeđuju da nešto uradim • Da mi daju savjete • Da prestanu razgovarati sa mnom kada radim nešto što ne treba • Da me puste da snosim posljedice kako bih naučio/naučila iz svojih pogreška • Da saslušaju moje objašnjenje za moje ponašanje	• Da mi uskrate hranu, vodu ili me zaključaju kod kuće • Da me fizički kazne (npr. da me tuku, udaraju, šamaraju) • Da me upozore na moguće posljedice koje moji postupci mogu imati • Da galame na mene/da me grde • Da dogovaraju pravila ponašanja zajedno sa mnom • Da mi postave stroga pravila • Da mi postave čvrsta/dosljedna pravila • Da se ponašaju onako kako meni savjetuju (dajući mi dobar primjer) • Nešto drugo: _____ • Nešto drugo: _____

Dijete: Pitanje 10.3

Aneks 4a: Modificirani ICAST-CH upitnik

Aneks 4b: Modificirani ICAST-P upitnik

<u>UPUTE ZA ISTRAŽIVAČE</u>	R-1
<u>POGLAVLJE A. PRIPREMA I OBAVEZE ISTRAŽIVAČA</u>	2
<u>A.1. Kvalifikacije istraživača</u>	
<u>A.2. Upoznavanje sa instrumentima</u>	
<u>A.3. Opis "jednog tipičnog dana terenskog istraživanja" metodom korak po korak</u>	3
<u>A.4. Potrebni materijali za vrijeme prikupljanja podataka</u>	
<u>POGLAVLJE B. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA</u>	8
<u>B.1. Upitnici za samostalno ispunjavanje</u>	
<u>B.1.1. Upute za upitnik za samostalno ispunjavanje</u>	9
<u>B.2. Strukturirani intervjui</u>	14
<u>B.2.1. Korisni savjeti za intervjue tokom trajanja intervjua</u>	14
<u>B.2.2. Vodič za sprovođenje intervjua sa roditeljem</u>	15
<u>B.2.3. Vodič za sprovođenje intervjua sa djetetom</u>	
<u>POGLAVLJE C. NAKON PRIKUPLJANJA PODATAKA</u>	20
<u>C.1. Kvalitativna provjera podataka</u>	20
<u>POGLAVLJE D. ETIČKA I SIGURNOSNA PITANJA</u>	2
<u>D.1. Privatnost i povjerljivost</u>	21
<u>D.2. Djelomična obmana</u>	22
<u>D.3. Pravo na ne prihvatanje učešća i na odustajanje</u>	22
<u>D.4. Informirani pristanak</u>	
<u>D.5. Izvještavanje</u>	
<u>D.6. Sigurnost podataka</u>	24
<u>D.7. Opis istraživanja u javnosti</u>	
<u>D.8. Reagovanje u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece</u>	24
<u>D.9. Sigurnost učesnika i istraživača</u>	
<u>D.10. Šta uraditi ako...</u>	27
<u>DODACI</u>	30
<u>Dodatak 1: Moгуća pitanja učesnika i standardni odgovori</u>	31
<u>Dodatak 2a: Izvještajni obrazac – upitnici (školsko okruženje)</u>	39
<u>Dodatak 2b: Izvještajni obrazac – strukturirani intervjui</u>	40
<u>Dodatak 3a: Intervju kartice za roditelje</u>	41
<u>Dodatak 3b: Intervju kartice za djecu</u>	48
<u>Dodatak 4a: Izmijenjeni ICAST-CH upitnik</u>	57
<u>Dodatak 4b: Izmijenjeni ICAST-P upitnik</u>	1